

Albert Ernő

Uzoni események 1848–49-ben

(Kivonat)

Szerző több írásában is foglalkozott a térség 1848–49-es eseményeivel. Az előadás most elsősorban a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban található két irat bemutatásával kívánja gazdagítani a háromszéki, Uzon forradalom- és szabadságharcra kapcsolatos történetét. Az egyik a szabadságharc előkészítéséről, a nemzetőrség alakulásáról szól, az uzoniak névsorát tartalmazza, a másik az oroszok bevonulásáról és annak következményeiről – ez utóbbi a szabadságharc bukása utáni, feljelentéssel induló perirat. Ebben jelentős számú uzoni lakos vallo-mását örökítették meg, elsősorban arról, mi történt a községben a harcok idején, hogyan és hová menekült a lakosság egyik része, mit tettek az otthon maradtak az orosz katonák bevonulásakor és eltávozásuk után. Különösen a második dokumentum bemutatása hiánypótló – még mindig kevés az ismeretünk a hasonló eseményekről. Az előadás a két irat anyagát beilleszti abba a tágabb eseményisorba is, amely Uzonhoz és Háromszékhez kapcsolódik, de amelyre itt csak vázlatosan tér ki.

1.

Uzonnól az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharc eseményeit megörökítő művekben gyakran írnak.¹

Nem sokkal a pesti forradalom után, még a kolozsvári országgyűlés előtt, jelentős esemény színhelye volt Uzon. Hiába szentesítették 1848. április 11-én a forradalmi törvényeket, közöttük azt is, hogy a Magyarországon és Erdélyben állomásozó császári királyi csapatok irányítását a magyar

hadügyminisztérium végzi, Erdélyben a Nagyszébenben székelő General Commando nem engedelmessékedett. PUCHNER, bizonyára ki nem deríthető utakon, olyan tájékoztatást kapott, hogy csendben, lehetőleg észrevétlenül próbálja gyengíteni a forradalmi erőket, és készüljön fel arra, hogy előbb-utóbb szembe kell fordulnia a magyar forradalom alapvető követeléseivel. Első jelei ezen törekvésnek abban mutatkoztak meg, hogy a székely határőrség körében a fegyelmet próbálja erősíteni, másrészt a Székelyföldről igyekszik eltávolítani a jelentős erőt képviselő ezredeket. Egyik részét már áprilisban megkísérelte más vidékre irányítani. Az a feltételezés is elhangzott, hogy célja esetleg a következő lépésben idegen országba juttatni a székely katonákat. Ugyanakkor Csíkból is, Háromszékről is siet a fegyvereket elszállíttatni. Amikor ezen törekvése fény derült, azt állította, hogy a katonákat a forradalommal járó kilengések fékezésére mozgósította, a fegyvereket pedig azért szállíttatta volna Brassóba vagy Gyulafehérvárra, hogy megjavítsák.

Uzonba kellett gyülekezniük azoknak a székely határőröknek, akiket el akartak távolítani Háromszékről. Április 25-én kellett találkozniuk a régi, megszokott táborozási helyükön, hogy állítólag Nagyszébenbe vagy Szászsebesre, esetleg környékükre induljanak, és magukkal vigyék a nagy gyorsasággal hozzájuk csatolt fegyveres szállítmányt is az utasításnak megfelelő helyre. Az uzoniak az első századot alkották, amelynek élén PÜNKÖSTI Gergely hadnagy állott.²

Ekkor avatkoztak be az események további alakulásába Illyefalva népétől követve GÁL Dániel és NÉMETH László fiatal ügyvédek, és a székek vezetőinek akarata ellenére megakadályozták az összegyűlt századok távozását. Nem akármikor és nem akárhová tudják mindezt megvalósítani. A szónak varázsa, ereje kellett legyen, a hallgatóknak pedig fogékonyaknak kellett lenniük az elmondottakra, hisz mindenki számíthatott arra, hogy következményei lehetnek a katonai parancs megszegésének.

A katonák szétszéledtek, az ezeren felüli fegyvert pedig a sepsiszentgyörgyi székházba szállították.³

A továbbiakban még gyakran szó került az uzioni eseményekről, el egészen az erdélyi országgyűlésig, ahol elmarasztaló megjegyzések is elhangzottak. A háromszéki küldötteknek nyilatkozniuk kellett az eseményekről, hogy az elferdített történeteket pontosabban is megmagyarázzák.

Április 11-én Sepsiszentgyörgyön közgyűlést tartottak. Ekkor már elhangzott a nemzetőrség felállításának szükségessége. Amikor április 20-án központilag rendelkeztek a nemzetőrség megalakításáról, Háromszéken már megkezdődött a szervezése, és folytatódott június-, július-, augusztusban, sőt a későbbiekben is. Ekkor Uzon lakosai egy egész századot alakítottak.

A nemzetőrségben jobbágyok, nemesek egyaránt helyet kaptak, sőt Uzonban több jobbágy is vezetői, őrmesteri rangot kapott.⁴ EGYED Ákos azt is számba vette, hogy Háromszéken augusztus 5-ig 4914 nemzetőr jelentkezett, közöttük Uzonban 104-en.⁵

Egy 1848. június 30-án KISPÁL Károly százados által aláírt kimutatás szerint Uzonban összesen 128 nemzetőrt tartottak nyilván.

„Az Uzioni Nemzeti Őrség Névsora
1848^{ba}

Százados KISPÁL Károly, Főhadnagy GYÖRBIRO Dániel, alhadnagy VAJNA Tamás és PÜNKÖSTI Sándor.

Első őrmester **GIDÓFALVI Lajos**

Első osztály

Al Tisztek

KUTI Dániel, GIDÓFALVI Gábor,
VERES Pál

Köz Vitézek

SZÓTS Márton – DOBOS, KUTI Antal, MÁRK Sámuel, BARTOK Josef, BARTOK János, JÁNO Ferentz, SZAKÁTS Dávid, SIMON Josef, SZABO Márton, ZAJZON Dienes, DÁNÉR Antal, DÁNÉR György, DÁNÉR Josef, KONDOR Lázár, KUTI Lukáts, KUTI Ádám, id. BODOLAI János, ifj. BODOLAI János, KOVÁTS György, SZAKÁTS Antal, SZABO György, ZAJZON Ferentz, KERESZTES

Dávid, SZENNYES István, ILYÉS György, BÁNTÓ Ferentz, SZABO László, KOSA Josef, KOSA György

Második osztály

Al Tisztek

KOVÁTS Mihály, TÓTH János,
INCZE Sándor

Köz Vitézek

ZOLTÁNI Ferentz, ZOLTÁNI Sámuel, KUTI István, ifj. GYÖRBIRO Áron, PÜNKÖSTI István, ifj. GYÖRBIRO Pál, ANTAL Bálint, BÉRES András, SIPOS János, PAP Mihály, ANTAL József, TÓTH György, RÉTYI Mihály, BODOKI Ferentz, BORSAI István, BUDI Ferentz, BÉRES János, BÉRES András, KOBRICSA Josef, KŐMIVES Sándor, SZABO Mihály, SZABO Josef, ifj. TÓTH János, DANKO Mihály, DREZFER Hodef, őrmester GIDOFALVI Lajos

Második őrmester **KUTI János**

Harmadik Osztály

Al Tisztek

JÁNO János, BODOLI János,
BODOLI Ferentz

Köz Vitézek

PÉKÉT György, TANA János, GYÖRBIRO Bálint, GYÖRBIRO Sándor, BORDÁS Josef, BUSI Samu, BERECK Pál, GYÖRBIRO János, SZÓTS Ferentz, KŐMIVES Bálint, BODALI Zsigmond, VERES György, KOBRICSA András, KOSZTÁNDIN Emánuel, FÁM Mihály, BABÁN János, ZAJZON Bénéiam, MÁRK Josef, KŐMIVES Sigmond, ISTOK Bálint, ISTOK János, RÁPO János, DÁNÉR Lajos, SZÓTS Dienes, ANTAL Mihály, VIRÁG And [utólag beírva] VÁNTSA Lázár [utólag beírva]

Negyedik Osztály

Al Tisztek

DOBOS Mihály, DOBOS Antal,
SZABO János

Köz Vitézek

VÁNTSA János, VÁNTSA Dávid, VERES Josef, VERES András VÁNTSA György, KOVÁTS Áron, OPRA György, GARAI Josef, MAJORÁN Demeter, POPOVITS Bénéiam, BERECKZ Josef, KITSI György, ZAJZON János, ZAJZON Dániel,

DANTS Mihály, SZÓTS István, GYÖRBIRO Mozes, VERES Pál, ANTAL István, ANTAL György, BERETZK Sándor, ZAJZON Áron, SZÓTS György, id. PAP György, ifj. PAP György, RÁPO Sigmond, DEMETER Ráduly, DEMETER Ilyés

UZONBA 1848^{ik} Jun. 30^{án}

KISPÁL százados, GYÖRBIRO Dániel főhadnagy, VAJNA Tamás Al Hadnagy⁶

A megalakult nemzetőrség a kijelölt napokon rendszeresen gyakorlatozott. Ősre, tél első napjaira már közvetlen harcokra is sor került.

Uzonból indult PÜNKÖSTI Gergely honvéd őrnagy is, aki már 26 éves korában a háromszéki és csiki katonákkal együtt főhadnagyként részt vett a délvidéki harcokban, azután októberben a honvédsereghez csatlakozott. 1849 februárjában főszázadosi rangot kapott, és BEM tábornok egyik bizalmi embereként a lovastestőr századnak a parancsnoka volt. Egy nappal a világsi fegyverletétel előtt, augusztus 12-én BEM, az erdélyi hadsereg fővezére PÜNKÖSTI Gergelyt őrnaggyá léptette elő. Amikor már nem maradt további lehetőség a harcokra, BEM külföldre menekült, és PÜNKÖSTI Gergely is a többi székellyel együtt Dévánál orosz fogságba esett. A szabadságharc leverését követően törvényszék elé állították és 6 évi várfogságra ítélték. Kegyelem útján szabadult, 1854-ben. A későbbiekben is őrzője volt a szabadságharc eszméinek. 90 éves korában távozott az élők sorából.⁷ A róla írt megemlékezésben az olvasható, hogy PÜNKÖSTI Gergely Nagyszebenben halt meg. Bizonyára így jegyezték be a katonai iratokba, azonban BEKE György közlése nyomán ki kell egészítenünk azzal, amit a családi hagyomány őrzött meg: PÜNKÖSTI Gergely őrnagy úr „az aránylag kicsiny udvarház kertjében nyugodott”. Egy ideig valóban Nagyszebenben lakott, de „hosszúnak találta szebeni időzését, ezért aztán hazatérve az udvarházat és a telket holtában sem akarta elhagyni többé. Végakaratóba foglalta, hogy sírját a kertje végében ássák meg, ott talál igazi csendességet magának”. Idegenek is ellátogattak PÜNKÖSTI Gergely sírjához, azok, akiknek va-

lamely családtagja a szabadságharcban esett el, és valahol jeltelen sírban nyugodott.

Ismerjük egyik levelét, amelyet APOR Lázár Bécsben élő királyi tanácsosnak írt 1848. június 23-án, és amelyben házasságkötése engedélyezéséhez kér támogatást. Levelét később MÉSZÁROS Lázárhoz, a magyar hadügyminiszterhez küldték el. A házasságkötésen kívül azért is érdemes e levélre figyelni, mert belőle a saját és más tisztek véleményét is kiolvashatjuk a korabeli eseményekről. Levelét azzal kezdi, hogy bizonyára érdekli a tanácsos urat, mi történik a „Kis Háromszéken” a forradalom idején, ezért tájékoztatja:

„A kiváltott rész” sokat szenvedett, de várja az átalakulást.

A székely katonák „hűségesen telyesittik kötelezéseiket, de várják a Kolozsvári országgyűlésen hozott 3^{dik} törvény cikkely életbe léptetését”.

Írt a jobbágyság hangulatáról és tetteiről is: „A zsellérek vagy jobban mondva Urbéresek mint gondolhattya Nagyméltóságod nagyon örvendenek – voltak hol alattomos bujtogatok izgatására a robotot meg tagadták Május 1^{del} kezdve – voltak hol a birtokosok az ingerültség kikerülése tekintetéből a robotot felmondották – vagynak melyek nem tsak eddig megtették a szolgálatot, hanem még ezután is segíteni akarnak földes uraiknak.”

A forradalom idején gyakran említették a kommunista eszméket, amelyek szerint az egyenlőséget hangoztatták, de minden kisajátítását, és elosztását követelték.

PÜNKÖSTI Gergely is arról írt a torjai birtokos királyi tanácsosnak, hogy a „communismus sok helységekben pártfogokra talált – de hála az egeknek a rögtön törvény mindennek véget vetett”.

A levelet így írta alá: „PÜNKÖSTI Gergely székely huszár hadnagy Allcernáton 23 junius 1848.”⁸

Szintén huszár honvéd őrnagy volt az Uzonból indult, a szabadságharc leverése után ide visszatért, és élete végéig otthon gazdálkodó PÜNKÖSTI Pál. Bár a 11. huszárezred főszázadosaként már 1847-ben nyugalomba vonult,

1848 októberében újból jelentkezett a székely honvédek közé. A harcok során az osztrákok fogásába esett, s Nagyszebenben raboskodott egészen addig, amíg BEM tábornok március 11-én bevette a várost, és katonái kiszabadították a honvéd foglyokat. Utána végigharcolta a szabadságharcot, a bukás után 2 évi várfogságra ítélték, amely időt Josefstadtban töltötte.⁹

Az előbbieken említett PÜNKÖSTI Gergely nevére ez alkalommal azért kell visszatérnünk, mert ő volt az a székely tiszt, aki 1848. május 30-án Alsócsernátonban „több nemesekkel egyetértve, túlbuzgóan a robot megszüntetését követelte, minek a jobbágság örvende, de pár napok alatt ezen hit átfogá Háromszéket, és csakhamar több helységben megtagadták a robotot”.¹⁰

Amikor Háromszéken az önvédelem vállalásáról döntöttek, a harcra készülő csapatok egyik része 1848 novemberében végén Uzonban gyülekezett, ahol NAGY Imre alezredes a védelem balszárnyát irányította.

Később, amikor 1849. január végén, február első napjaiban a csíki és háromszéki székelyek BEM tábornok segítségére siettek, az egyik tábor szintén Uzonban gyülekezett. Itt keresték fel a brassói küldöttek is a székelyeket, közölve velük, hogy a város lakói a magyar törekvések támogatói.¹¹

De több jelentős háromszéki harci esemény is Kökös és Uzon határában zajlott le, 1849. június 23-án, majd július 2-án, amikor az oroszok elfoglalták a helységet, majd visszavonultak ugyan, de a lakosság mindkét alkalommal elmenekült hazulról.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hőseit Háromszéken is tiszteletadással örökítették meg. 1883. november 2-án a „Rikán belőli 1848–49-es honvéd-egylet” a korábban számba vett háromszéki hősi halottak névsorát város- és községekként megörökítette, és megőrzés végett a Székely Nemzeti Múzeumban elhelyezte. Közölte a Székely Nemzet című újságban is. A felsoroltak között található Uzon hősi halottainak névsora.

„Uzon: SÜKÖSD Sámuel uzoni ev. ref. pap egyszersmind tábori lelkész, elesett 1849-

ben június 29-én, KUTHI János honvéd hadnagy, elesett a piski hídnál, ZAJZON Antal honvéd, elesett Burgónál, ETÉDI Ferencz, elesett (feleségestől) a tömösi szorosban, SZABÓ István, elesett a tömösi szorosban, ANTAL Zsigmond, GYÖRBÍRÓ Miklós, elesett Piskiné, ZOLTÁNI Zsigmond, GYÖRBÍRÓ Károly, székely huszár, meghalt Beszterczen a kórházban, NAGY János, BODALI Zsigmond, DÁNÉR Zsigmond, KÁDÁR József, VAJNA Ferencz, KOSSUTH-Huszár, elesett Hermánynál. (A berohanó oroszok által Uzonban az öreg békés polgárok közül legyilkoltattak: MÁRK György, FERENCZ Mózes, KŐMÍVES Ferencz, TÖRÖK Péter s a magyar érzelmű oláh kántor.”¹²

Ezen összesítőt ki kell egészítenünk az azal, hogy akárcsak FERENCZ Mózeset és másokat, az Uzonba bevonuló oroszok ölték meg BOROZDA Györgyöt is.¹³

2.

A hősi tettek és áldozatok után más vonatkozásban is a figyelem középpontjába került Uzon, amikor a harcok befejezésekor az orosz csapatok ebbe a községbe is bevonultak. Az erre vonatkozó iratokat a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban őrzik. Mindaz, ami Uzonban történt, bizonyára más helységeken is előfordult, csak hogy azokat nem jegyezték fel. Ennek értékét abban is látjuk, hogy rámutat a szabadságharc leverését követő napok eddig kevésbé ismert eseményeire. A község lakói valósággal belesodródtak a történetekbe, különösen akkor, amikor az orosz katonák rablásait is látták.

GIDÓFALVI István uzoni birtokos kérvényt küldött DANIEL Imre császári királyi biztoshoz, s kérte, hogy hivatalosan állapítsák meg, kik, mit vittek el birtokáról, midőn az orosz csapatok Uzonban megjelentek. A korábban megírt kérvényre 1849. szeptember 2-án az ekkor még Kézdivásárhelyen székelő DANIEL Imre azt írta NAGY Andrásnak, Sepsiszek újonnan, bizonyára általa, nagy gyorsasággal kinevezett királybírájának, hogy „15^{öd} napok alatt nyomoztassa ki az elpanaszolt tényeket, s eljárásáról” és az eredményről jelentésben számoljon be.

GIDÓFALVI István kérvényében azt kérte DANIEL Imrétől, hogy „mi után a Muszka Tábor Uzonba a Jozságom melletti Táborozás után Uzonon keresztül vonult – az említett Tábor által okozott károkat ez alkalommal nem is említve, a „falusi nép beszéli”, az oroszok mellett a lakosság is „mitsoda rablást, pusztítást vitt véghez” a községben lévő „több Nemes Házak”-ban. A panasztevő levélben GIDÓFALVI István azt is leírta, hogy a helybeli lakosok „vakmerő és hallatlan prédálás”-t követtek el. Azt kívánja kideríttetni, hogy a község lakói közül kinek milyen része volt a fosztogatásban, és az elvitt holmik értékét mily módon téríthetjük meg.¹⁴

Né feledjük, hogy Uzonban a forradalom előtt számos jobbágy élt, akik évszázados kötelezettségeik alól nem teljes biztonságú felszabadulásukat, alig egy évvel korábban, a forradalom erősödésével, az Erdélyben kikiáltott jobbágyfelszabadítás idején nyerték el. 1848-ban a Székelyföld székei közül legnagyobb számú jobbágy- és zsellércsalád Háromszéken élt: 7876; ugyanakkor Udvarhelyszékben 2856-ot tartottak nyilván.¹⁵ Ehhez összesítve a sepsiszéki Uzonhoz 143 család tartozott. Ezt a számot csak Zágon (565), Gelence (241), Kovászna (235), Lemhény (231), Szentlélek (211), Zabola (207), Alsócernáton (199), Papolc (192), Alsótörja (176), Ozsdola (159), Kisborosnyó (153) jobbágycsaládai haladták meg.¹⁶ Uzonban a jobbágyok és zsellérek száma teljes családdal körülbelül 572 és 715 között lehetett, ha a családok számát a szokásos négygyel, illetve öttel szorozzuk. Ezek a jobbágyok, zsellérek évszázadok óta elégedetlenek voltak helyzetükkel, a törvény szabta, földesuraikhoz való viszonyukkal, s 1848-ban a magyarországi jobbágyfelszabadításról hallva türelmetlenül várták az Erdélyben megkésztett jobbágyfelszabadítást.

De sajnos, még a szabadságharc alatt is fokozódott bizonyos esetekben az ellentét jobbágy és földesúr között. Uzonban hasonló esetet örökítettek meg. A helyi földbirtokos, KISPÁL György, akiről a későbbiekben bőven lesz szó, 1849 áprilisában az uzoni honvédelmi bizottmánnal köteleztette BUSI Mihályt volt jobbágyát és két társát, hogy teljesítsék a robotot, mert

különben ki kell költözniük a nekik járó telekről.¹⁷ Az ilyen felszólítások híre nagyon gyorsan terjedt, elsősorban a jobbágyok körében, és bizonyos félelmet, aggodalmat váltott ki a nemrég megszerzett szabadulási jog esetleges elvesztése miatt még azokban is, akiket akkor közvetlenül nem érintett az utasítás.

Az említett jobbágyok a forradalom és szabadságharc idején is, még inkább a szabadságharc leverése után, az orosz katonák bevonulásakor, ismételten arra gondoltak, hogy visszaállhat a régi életforma. Az idegenek jelenlétében lehetőséget találtak arra, hogy a földesúri javakból valamelyes értékeket maguknak is megszerezzenek. Ennek bizonyítéka az a jegyzőkönyv, amelyet 1849. október 12-én Uzonban kelteztek a KOSA György bíró által megjelölt KUTI Sámuel házánál, és amelyben azt írták: „több Uzoni... által némely oda való lakos társaknak rablás által okozott” károk tetteseit nyomozzák ki.¹⁸ A feljelentés szeptemberben készült. Akkor 15 napot jelöltek meg a nyomozás befejezéséül. De valamely meg nem jelölt ok miatt a kivizsgálás abbamaradt, így újabban, októberben 13 nap alatt kellett kideríteni a tetteseket. Az idő sürgetése miatt már október 12-én meg is kezdték a beidézetek kihallgatását.

Az előkészületekhez még hozzátartozik, hogy a jelenlevők előtt felolvasták NAGY András királybíró szeptember 7-én keltezett utasítását a kivizsgálás megkezdéséért, majd az október 9-i sürgető levelét is. Október 10-én tájékoztatták az uzoni bírót érkezésükről és feladatukról, valamint arról is, hogy kérik, figyelmeztessenek más kárvallottakat is: írásban közöljék követelésüket, esetleges ismereteiket az eltulajdonítások körülményeiről.

Az ügy gyorsabb tisztázásáért arra utasították a község elöljáróit, hogy a kihallgatandó lakosok előállítására „mindig kéz alatt lévő emberekre van szükségük”, ebben a hűtösség segítsen. „Név szerint:

Bíró	KOSA György	46 Éves Refor.
Jegyző	DANÉR Antal	46 Éves Ref
	KUTI Bálint	56 Éves Ref
	ZAJZONI Ferenc	49 Éves Ref

ANTAL Mihály 56 Éves Ref
Id. GYÖRGYBÍRO Pál 56 Éves Ref
GYÖRGYBÍRO Joseff 67 Éves Ref

Kiknek is kötelességivé tetetett a Bizottmány köréből hir nélkül el nem távozni.”¹⁹

Azonban hiába jelölték meg határidőnek a 13 napot, mert a kivizsgálás még decemberben is folytatódott, a jelentés pedig csak 1850 februárjára készült el. 1849. december 5-én felolvasták NAGY András királybíró rendeletét, amely szerint „az előbben kirendelt és eddig működött FORRÓ Ferentz s BARTHA Joseff Urak helett KÖKÖSI Károly és CSIA Bálint Urakat kirendeli ezen nyomozás végbe vitelére.”²⁰

Bár a fő figyelem a jegyzőkönyv szerint is arra irányult, hogy az uzoni lakosok a szabadságharc leverését követő időszakban mit tulajdonítottak el a község földesuraitól és birtokosaitól, mégis a vizsgálat idején az előző hónapokra utalva olyan adatokat rögzítettek a jegyzőkönyvbe, amelyek mind a szabadságharcról, mind a bevonuló oroszok tetteiről, a későbbi napokról is bizonyos részletességgel tájékoztatnak.

Uzonban vagy inkább határában a szabadságharc idején harcokra három alkalommal került sor. Először június 23-án. Előző napokban lehetett hallani a Tömösi-szorosban az oroszok ellen harcoló székelyekről, köztük jelentős számú háromszékiről, csíkiről. Hírét elhozták az elmenekült vagy sebesült katonák is, de ekkor még nem lehetett tudni, hogy merre veszik útjukat a Kárpátokon átjövő, bevonuló orosz katonák. Csak akkor vált bizonyosra a fegyveres harcok kiújulása Háromszéken is, amikor a korábbi harcokból visszavonuló katonák GÁL Sándor és GÁBOR Áron vezetésével a nagy veszteség ellenére a kökösí hídnál megpróbáltak újból csatasorba állani, és a Kökös és Uzon közötti mezőn, a Feketeügy vonalán felsorakozni.

A második nagyobb csatára július 2-án került sor, amikor a Csíkg visszavonult hadak újabb támadásra készültek. Ekkor is a Kökös–Uzon közötti mezőt szemlélték ki csatatérnek. Mindkét esetben a lakosság egy-két nappal korábban láthatta a csatára készülődést, ezért igye-

kezett biztoságos helyre távozni otthonából. Ezen csatát követően az oroszok Szentgyörgy elfoglalását tűzték ki célul. LÜDERSZ tábornok vezetésével Kökös mellett átkeltek a Feketeügyön, s egyenesen a székely felé vették útjukat. Ha Uzont érintették is bizonyos csapatok, a támadás főiránya Sepsiszentgyörgy volt.

A harmadik csatára július 20-án került sor, amikor BEM altábornagy Maksa–Angyalos–Sepsiszentgyörgy vonalon indított támadást, s Szentgyörgy visszafoglalása után egészen Illyefalváig űzte az ellenséget, és közben megkezdte a moldvai hadjáratot is. Uzonban ekkor sem voltak nagyobb méretű harcok.

Mindezt azért kellett tisztáznunk, mert meg kellett állapítanunk, mely időpontra hivatkoztak a tanúk, amikor a keltezés megjelölése helyett időpontnak a „futást” említették. Meg is különböztetik az első és a második futást. Azt kellett megállapítanunk, hogy a három csata közül melyik kettő vonatkozik Uzonra. Egyik korábbi ismertetőnkben még úgy véltük, hogy az első „futás” későbbi időpontban történt.²¹ Újabb adatok előkerülése azt bizonyítja, hogy a gyakran elhangzó első „futás” július 23-án, a második pedig július 2–5-re és az azt megelőző napokra tehető.

A háromszékiek már akkor csatára készültek, amikor a Tömösi-, Töröcsvári-szorosban úgy alakultak a harcok, hogy az ott harcoló katonáknak vissza kellett vonulniuk. Ekkor egy sepsiszentgyörgyi névtelen azt jegyezte naptára tiszta oldalára, hogy az oroszok Brassóban „21-én a fellegvárt bevették. Akkor Háromszéken népfelkelés volt hirdetve, de siker nélkül”.²² Mégis, VITÁLYOS Antal százados, Sepsiszentgyörgy térparancsnoka a nemzetőrséget gyorsan mozgósította, és a környező falvakból Uzonba sorakoztatta, készítette a csatára, azonban többségük még mindig csak lándzsákkal és hasonló fegyverekkel, de nem puskákkal indult harcba, míg az oroszok jól felszerelve, a harci teendőket begyakorolva, korábbi tapasztalatokkal támadták őket.²³

A tömösi és töröcsvári betörés után az oroszok mintegy 7000–8000 főnyi seregét nem tudta megállítani az 1500 főnyi gyalogos, fél század huszár és hét ágyú. Rövid csata után ki-

derült, hogy a honvédek hosszasan nem tudnak ellenállni, ezért GÁL Sándor parancsot adott a visszavonulásra. Azért is más helyet kellett választaniuk a további harcokhoz, mert az oroszok Aldobolynál is átvonultak az Olt hídján, így bekerítés vagy hátbatámadás fenyegette a magyar csapatokat.

A győztes orosz katonák először június 24-én Sepsiszentgyörgyöt, majd június 25-én Kézdivásárhelyet foglalták el, közben Kököst, Uzont, Rétyet és több más községet is feldúltak.

Uzonban ezekben a napokban volt az „első futás”.

Hová menekültek az uzoniak?

A jegyzőkönyvbe rögzített vallomásokból az derült ki, hogy többnyire a közeli, de a hadi úttól félrébb eső, esetleg távolabbi helységekre, ronkokhoz, továbbá a közeli erdőbe távoztak.

A 47 éves ZOLTÁNI Ferencné ZAJZON Éva azt közölte, hogy az oroszok első érkezésekor elmenekültek az erdőbe. „Midőn mű az első betöréskor elszaladtunk az erdőn...”²⁴

SZABÓ Andrásné BOKOR Éva 60 évesen azt vallotta, hogy az orosz betöréskor „nem voltam idehaza, mert én Bodokra futottam volt ERDŐ Ferentz házába”.²⁵ A 60 éves SZABÓ András szintén menekülésről vallott: „Én akkor nem voltam ide haza mert másokkal együtt ... egy hétfői nap [június 20-án] a Lisznyoi Cserére menekültünk”.

Az orosz betöréskor a 38 éves DÁNÉR György Zágóban tartózkodott ANTAL Mihálynál, a 48 éves KÖKÖSI Zsigmond szintén a lisznyai erdőbe menekült, a 26 éves VÁNTSA Lázár Magyaróson tartózkodott, az 50 éves CSORIK Andrásné KOBRITSA Anna Szacsvárol tért haza, a 61 éves ESTÓK Zsigmondné KOVÁCS Débora vallotta: „Én ide haza ülni nem mertem, hanem fel mentem Papolczra, fel vitt DANÉR György.”

Az 53 éves ÜRMÖSI Sándor KISPÁL György szegődséges béresétől azt kérdezték: „Mikor a Cs. Kir. és orosz táborok Uzonon keresztül vonultak, hol voltál, akkor szolgáltál-e vagy nem?”

Felelete: „Midőn a kérdezett táborok itt keresztül mentek, Szegődséges béress voltam

Tet. KISPÁL György Urnak, kivel együtt el futottunk volt Pávára.”

Meneküléskor a szolgáló is kísérte urát. A 15 éves hajadon ÜRMÖSI Julanna azt vallotta: „Én a kérdezett időben ide haza nem voltam – mivel én T. GIDOFALVI István Urnál szolgálatba vagyok – s akkor az Urakkal én is elmentem volt Zágónba.” Lisznyóban tartózkodott ZAJZON Péter, MÁRK Samu, BARTOK Péter, BODOKI János, SZAKÁTS Dávid, SZABÓ Márton is.²⁶

A 15 éves BOROZDA Rózsi, cigánylány SIMON Ferencnél szolgált, és Lisznyóba menekült: „Én Lisznyóba laktam SIMON Ferentz uramnál.” A szintén 15 éves hajadon szolgáló, CSÍKI Julianna vallomása: „Én nem voltam ide haza akkor. Szolgáltam TANA Mihálynál, s engemet is el vitt volt az Angyalosi erdőre.” Lisznyóba menekült a 16 éves BERETZK vagy ÁRVA Rózsi, és „futásba” volt az 57 éves ANDOK Istvánné BEREZCKI Rebeka is.²⁷

Nem jelölte meg, hogy hol tartózkodott az oroszok bevonulásakor a 48 éves KOTSIS Tamásné ANTAL Zsuzsanna, aki csak azt közölte, hogy a „kérdezett időben mindenkor egybeültültem”, vagy a 37 éves ESZTOLYKA János sem, aki a kérdezett időben egyszer sem volt otthon, az 54 éves ÜRMÖSI Sándorné TÓTH Maris pedig „futás”-ban volt, BUSI Debóra egyszer sem volt otthon, SZABÓ Mártonné is „fitásban” volt, a 22 éves vak koldus, SZABÓ Mózes Szacsvára menekült, BOTOS János pedig úgy vallott, hogy „az előbbszöri futásból haza jöttem”.²⁸

A lakosok egyik része tehát a szomszédos községeket választotta menekülési helynek, de olyanok is voltak, akik egészen Csíkgig kísérték a visszavonuló honvédeket.²⁹

Egyeseket az készített menekülésre, hogy az érkező orosz katonák a megrettent lakosok közül néhányat meglőttek. A 46 éves VÁTA Ferenc a bizottság előtt vallotta: „Midőn a kérdezett tábor ide jött Uzonba, ide haza voltam, de hogy némely falusiakat le lőttek, megijedtem, s el futtam.”³⁰

A cigánylány BOROZDA Mihály haláláról beszélt, akit az oroszok lőttek meg, s még azt

is hozzá kell tennünk, hogy temetésén a faluból sokan megjelentek.³¹

A 15 éves cigánylány azt közölte a kivizsgáló biztosokkal, hogy Lisznyóban tartózkodott. „Itt meghallottam, hogy apámat a muszkák meglőtték, temetésire haza jöttem.”³²

Az 50 éves FERENCZ Mózesné GYÖRGYBÍRÓ Rebecka pedig ura haláláról beszélt: „Az én férjemet hogy a muszkák meglőtték, meg ijedtem... ide haza ülni nem mertem.”³³

A községből azonban nem mindenki menekült el. A kivizsgálás során többen közölték, hogy az orosz katonák érkezésekor nem hagyták el házukat, esetleg a helybeli ismerősüknél húzódtak meg. A tanúk közül otthon tartózkodott: PISTA Dénesné JÓNÁS Rózsi, BOROZDA Mihályné MORINDÁS Boris, SZAKÁTS vagy CSÜRKE Jozsef, MÓRICZ István kovács, aki a tavasszal költözött Szatmárról Uzonba, továbbá DAROTZ vagy DODOK Józsi, DUDUJ Feri, SZÓTS Ferenc, ZOLTÁNI Ferenc, ÜRMÖSI Ferencné DEÁK Sára, KUTI Antal, BENKŐ Zsuzsi, CSORIK Andrásné KOBRITSA Anna, KOBRITSA Jánosné JAN Virág, KÖKÖSI Jozsefné TÓTH Ágnes, SZÓCS Áronné GYÖRGYBÍRÓ Maris, KERESZTES Anna stb.³⁴

A meneküléssel egyidőben megbolydult a falu: egyik része elindult, igyekezett magával vinni holmiját, másik része elásott bizonyos dolgokat, harmadik mindent házában hagyott. Az otthon maradottak rettegve gondoltak arra, mi történik, ha megérkeznek az orosz katonák. Közben egyesek meglátogatták az elmenekült családok lakásait, arra is gondolva, menekítik, amit szabadon hagytak a gyors távozáskor, hisz mások úgyis elviszik.

Még inkább fokozódott a községben az úgynevezett rendkívüli állapot, amikor az oroszok a faluba érkeztek, majd elvonultak. A vallomások alapján nem lehet pontosan megállapítani, bizonyos események mikor történtek: akkor-e, amikor már többen elmenekültek, de még az oroszok nem érkeztek meg, az idegen katonák jelenlétében vagy továbbvonulásuk után.

Emítsük még meg azt is, hogy egyesek hogyan fogadták Uzonban az oroszokat. Azt a

vallomásokból nem tudtuk meg, hogy többen is kitették-e a fehér zászlót, hisz csupán egy esetet rögzítettek jegyzőkönyvbe. A 22 éves CSORIK Mária, tekintetes GIDÓFALVI István úr szolgálója vallotta: „annyit láttam, hogy a MARK Samuel Kapujára egy fejrő zászló volt ki dugva, abból még egy darabot le hasítottam, otthon az asszonynak meg mutattam, s az Asszony rá ösmert, hogy azon Asztalka terítettjéből való, melyen az ezüstök állottak.”³⁵ Az oroszokat Illyefalván is fehér zászlókkal fogadták június 26-án. A névtelen naptárba író azt rögzítette, hogy a falu népe keresztekkel és fehér zászlókkal az érkező orosz katonák elé vonult, a Malomhegyen a 2500 gyalog és lovas katonát meg is vendégelte, így békésen vonultak át a településen, de két nap múlva a kozákok érkeztek, akik viszont fosztogattak.³⁶

Megtörtént, hogy az orosz katonák érkezése előtt, de az elmenekülést követően egyesek megpróbáltak valamelyes gabonát megmenteni. A 27 éves BÉRES Lajos arról beszélt a nyomozók előtt, hogy „míg a muszkák eljöttek volna”, négyen a KISPÁL György úr számára hét köből gabonát a Szigetre szállítottak, és ott verembe ásták. Azonban nem sikerült teljesen megmenteniük, mert később felfedezték az elásott gabonát, SZAKÁTS vagy CSÜRKE Józsi kiásta, s belőle három köböllel elvitt. A többit az elásó BÉRES Lajos KISPÁL György hazaérkezésekor számbaadta.³⁷ A vallomások során ennél több is kiderült az elásott gabona sorsáról. DUDUJ Feri, KISPÁL Károly úr kocsisa elmondta, hogy a veremből BUSI Jantsi és SZAKÁTS vagy CSÜRKE Jósi kivettek két köből törökbúzáat, de amikor ő is odaérkezett, kapott egy köből búzáat. Mivel azonban csak a zsákot segítette a hátukra venni, ezért az adományt csupán egy vékára csökkentették.³⁸

KISPÁL Károly gabonájából is próbáltak megmenteni egy keveset. KÓSA Ferenc elmondta, hogy a pincében egy hordóban öt köbőlnyi vetni való búzáat talált, abból egy köblöt elvitt ugyan, de mikor a gazdája hazatért, visszaadta.³⁹

A gabona mentéséről vallomásaiban KÖKÖSI Zsigmondné BOT Rózsi is szól: „Midőn

az erdőn voltunk, feljött a hír, hogy T. GIDOFALVI István Ur életibe hogy rabolnak a falusiak... Uram s a vejem KISPÁL György Urnál fel is töltöttek 26 köből Buzát, melyet az Ur számára Lisznyoba el is vittünk.”⁴⁰

Azt közölte BOROZDA Mihályné MORINDÁS Boris, hogy látta, amikor KISPÁL Károly udvarából MENYHÁRD Maris egy karinca tollat, KÓSA Ferenc és GYÖRGYBÍRÓ Pál egy köből búzát vittek, azt mondták: azért, hogy majd visszadják, de nem tudja, meg tartották-e ígéretüket.⁴¹

A szénát is úgy gyűjtötték össze, ha szükséges, visszaadják tulajdonosának. ATYI György közölte a bizottsággal: „egy néhány porciot kötöttünk, de előre az Udvar Birotól kértünk költsön szín alatt, melyet akármikor visszafizetek.

Én négy porciot – VÁNTSA Andrásné négy porciot – FEJÉR János négy porciot – még többet is kötöttek, az a bironál fel van jegyezve – midőn el hoztuk, ott volt ANTAL Mihály mind biro személyesen, a porciot a muszkák számára kellett adnunk.”⁴²

PASI vagy KÖKÖSI Zsigmond szintén a KISPÁL György gabonáját próbálta menteni. Mikor a lisznyói erdőből BÉRES Lajossal hazatért, hozzájuk csatlakozott SZABÓ Gergely is, a KISPÁL György bérese. Hárman betértek a gabonásba, és ott 26 köből búzát töltöttek zsákba, amit fogadott szekeren BÉRES Lajos Lisznyoba átvitetett. A tulajdonos hazatérte után mind megkapta.

ZOLTÁNI Ferencet is felesége azért küldte a GIDOFALVI István udvarába, ne hagyja, hogy raboljanak.⁴³

Bár későbbi esemény, itt kell megemlétenünk, hogy az egyik uzoni a muszkák elvonulása után a Feketeügy melletti táborhelyre ment (vallomásában lágernek nevezi), hogy megnézzze, valamely értékes dolgokat nem hagytak-e ott az oroszok. Talált egy jármot, s azt hazavitte, „hogy addig használja, míg a gazdája elő akad”. Később KUTI Antal ráismert jármóra, vissza is adta neki.⁴⁴

Az oroszok bevonulása után románok is érkeztek Uzonba. A szomszéd Márkos nevű falu bírása, SERBAN Juon vallomása: „egész Marcus

jelen volt Uzonba rabolni, kivéven négy gazda... Ezekhez tartoznak még két kertészünk MARIN Mitzu és Juon, ezek is sokat raboltak itten”.⁴⁵

A nyeni [Keresztvár] bíró, BLENER Györgynek neje azt vallotta, hogy egy Prasmaron „lako Oláh Ember innen 23 Köből tiszta buzát vitt, ha szükség kívánja én magam állítom elé, aki nékem megmondotta”.⁴⁶

KUTI Antal is azt vallotta: „láttam, hogy a rablo oláhok és Strazsák rabolnak, de falusi embert nem láttam, hogy senki is valaki életiről gabonát vagy egyebet vitt volna. Nékem is minden gazdasági eszközömet elvitték.”⁴⁷

KITSI Ferenc vallomásában csak utalt arra, hogy a rablások következtében verekedésre is sor került a románokkal. Azt közölte, hogy Magyarorszárról azután való nap tért haza, amikor „a rablo oláhokkal a falusiak verekedtek”.⁴⁸

CSORIK Máris, GIDOFALVI István szolgálója is román rablókról szól: „midőn az oláhok ZAJZON Ferentztől raboltak, egy oláhnak szekerről le esett, és úgy vette fel – én ezen párnát el vettem tőle, gondolván, hogy az udvari”.⁴⁹

Hasonló a ZOLTÁNI Ferencné ZAJZON Éva vallomása is: „Midőn mű az első betöréskor elszaladtunk, az erdőre fel jön a hire, hogy a GIDOFALVI urnál az oláhok... mennyire rabolnak.” Arról is tájékoztatták a kivizsgálókat, hogy az Uzonban raboló románok a helybeli lakosok által „elhajtottak”.⁵⁰

Az előbbi román rablásokra az oroszok első betörése után került sor. CSÓRIK Máris vallotta, hogy elment be az udvarba, midőn a románok szekéren vitték a rablott holmikat, s ott hallotta, hogy megint jönnek a muszkák, ezért az apjáék felpakoltak, s másodsor is Lisznyoba szaladtak.⁵¹

Az oroszok második Uzonba érkezéséig csupán néhány nap telt el. Arról szól BOTÁR János vallomása: „Én annyit tudok, midőn az előbbszöri futásból haza jöttem, egy hetet honn ülve az Inzsinernő Asszony VERES Györgynek méretett hat véka gabonát, ekkor már fel volt verve a gabonás, még a gabonásba volt gabona – az Inzsinernő asszony kért, hogy szegezzem bé a gabonásajtót – én az ajtot bé szegeztem, azon beszélés után harmad nappal újra el futottunk.”⁵²

A június végi vereség után a székely honvédek GÁL Sándor vezetésével egészen Csíkiig vonultak vissza. Egy-két nap kellett a sok veszteséggel küzdő sereg megerősítéséhez, hogy június 30-án újabb támadásra indulhassanak az oszok ellen. Július elsején már egyes csapatok megérkeztek Uzon környékére. A névtelen naptárba író azt jegyezte fel, hogy „1^{én} a Csikba vonulo 3 széki és Csiki fegyveres népség GÁL Sándor és más népvezetők vezérlete alatt letakarodott 3 szék also részére”.⁵³

A katonák Uzon és Kökös közötti részen készültek a csatára. Nyilvánvaló, hogy a lakosság ismét bizonytalannak látta helyzetét, és jelentős részben elmenekült.

Július 2-án került sor a döntő csatára, amelyben GÁBOR Áron is életét vesztette. Győzni azonban egyik fél sem tudott. Az oroszok a Barcaságra, a magyarok Sepsiszentgyörgy előterébe, Eprestorra vonultak vissza. Július 5-én Szentgyörgy védelméért folyt a harc, amelyben ismét sokan veszítették életüket, majd a székelyek másodszer is Csík határán ütöttek tábort.

E csatavesztés hírének hallatára BEM tábornok újból a Székelyföldre indult. Július 20-án visszafoglalta Sepsiszentgyörgyöt, majd Moldvába vonult azon reménnyel, hogy sikerül fellázítania az ottani lakosokat az oroszok ellen.

Visszatérte után pedig PETŐFI Sándorral együtt sietve Marosvásárhelyre kellett indulnia, onnan mentek Segesvárra, aztán az utolsó csaták színhelyére.

Az uzoni események szempontjából igen fontos a július 2-i és 5-i csata. Az oroszok 2-án visszavonultak ugyan, de 4-én már készülődtek az újabb támadásra, hogy aztán július 5-én hatalmas erővel, 28 000 emberrel támadjanak LÜDERS vezetésével. Az orosz csapatok három irányból indultak csatába. JESSZAULOV tábornok vezetésével a középső csapat Kökösön át Uzon felé vonult. A jobb oldali csapat a Feketeügy mellett haladt előre ADLERBERG tábornok vezetésével, majd Uzonnál átkelt a vízen és a községen keresztül haladva igyekezett a Szentgyörgyöt védő székelyek hátába kerülni.

A Szentgyörgy védelmében hősiességgel harcoló székelyek közül mintegy 500-an veszítették életüket ebben a csatában.

Július 5-én éjjel a város mellett táboroztak az oroszok, majd a szotyori táborba vonultak. Július 2. után Uzonban is tábort vert egy ezred, amely körülbelül 3400 főből állott. Rövid idő után ezen katonákat szintén Szotyorbá irányították. Becslések szerint ekkor a szotyori táborban 10 000-nyi orosz katona tartózkodott, akiknek ellátásáról Szentgyörgynek és a környékbeli falvak lakosainak kellett gondoskodniuk. A további uzoni események ahhoz az időszakhoz kapcsolódtak, amikor az orosz katonák rövid ideig a községben tartózkodtak, majd Szotyorbán gyülekeztek hatalmas tábort alkotva.

Az események alakulásának központjába az került, hogy a szotyori táborból néhány kozák visszalátogatott Uzonba, és ott élelmet, elsősorban gabonát gyűjtött össze, hogy azt a katonai táborba szállítsák.

ZAJZON Ferenc a kivizsgálás idején mint hűtös segítette a bizottságot. De a vallomások során az ő neve is elhangzott, ezért neki is a meghallgatottak közé kellett állnia. Őt 157.-ként hallgatták ki. Azt mondta: „Midőn a Muszka tábor bé jött, a hűtösséget fel verte, kik között én is jelen voltam; s nekünk meg kellett mutatni, hogy hol nincsenek ide haza, s hol van gabona. Mű kéntelenek voltunk elől menni. S hol honn nem voltak, oda mindenüvé strázsát tettek magokból. Így volt KISPÁL György urral is. De én oka nem vagyok, s tölle a muszkák ha elvittek, nem tehetek rolla.”⁵⁴ ANTAL Mihály, gyakran a bíró helyettesítője, másként hűtös, részletesebben beszélt az oroszok Uzonba érkezéséről. Ő is, akárcsak ZAJZON Ferenc, részt vett a bizottságban is, de őt is kihallgatták: „Mítán innen Uzonból a Nagy Muszka Tábor el vonult – egy néhány Kozák vissza jött – én az udvaron dolgoztam – meglátván ki hívtak – kérdezték a falu Jegyzőjét – el is mentünk együtt a házához, de meg nem találtuk – el mentem utánna – míg vissza kerültem, jött még egy sereg muszka katona – s midőn hozzok érkeztem, tudakolták töllem, hol van gabona – más mod nem levén, meg kellett mutat-

nom, hogy a MIKES udvarába van – oda mentünk, és 9 szekeret fel kellett hajtanom”.⁵⁵ OPRA György hét szekér megrakására emlékezett.⁵⁶ BOROZDA Györgyné BERBEK Zsuzsit is a MIKES udvarba „hajtották a muszkák, hogy szekerekre” segítsen gabonát hordani.⁵⁷

GARAI Józsefet az oroszok ökrök hajtására akarták kijelölni: „Éppen abba az időbe érkeztem haza, midőn a Muszkák a Törökbuzát hordották a MIKES Udvarból s engemet a hideg lelt, a kapuba leültem, mikor a mérnökné négy ökreit hajtották forspontra – nem levén az ökrök mellett legény, engemet erőltettek, hogy ályak melléje, én magamot mentettem a betegségemmel.”⁵⁸

Az Uzonba visszatért oroszokról beszélt ÜRMÖSI Sándor, KISPÁL György úr bérese: „Midőn a kérdezett táborok itten keresztül mentek... elfutottunk Pávára, onnan másnap engemet az Úr az én kérésem következtébe vissza küldött, hogy ide haza a marhákat ügyeljem és tudósítam, hogy van a dolog – én haza is jöttem! De már akkor a muszkák el mentek volt Szotyor mellé, azonban harmad napján Szottyorból egy sereg muszka át jövéen Uzonba, itten a gabonát hordani kezdték.”⁵⁹ Ugyanő vallotta, hogy KISPÁL György udvarába az oroszok öt szekeret raktak meg gabonával.

Az oroszok érkezéséről beszélt VÁTA Ferencné MAGYARI Anna is: „A KISPÁL György ur életibe... egy csomo muszka Katona oda jött, és a gabonát megvizsgálták, strázsát vetettek, s egy része el ment szekerek után, s tsak hamar hajtottak is öt szekeret, azokat megrakatták gabonával.”⁶⁰

Az oroszok TANA Mihálytól azt követték, hogy szekereivel induljon KISPÁL György úr udvarába: „Midőn KISPÁL György urtól a muszkák gabonát vitték el, engemet is szekérral behajtottak oda – még az én szekerembe fel teték KISPÁL György urnak egy szekere ernyeit, ami most is nálam van – az ernyőnek tetejét fordították a szekerem derekába, úgy töltötték meg szekeremet törökbuzával.”⁶¹

A 18 éves MENYHÁRT Klára arról tett tanúvallomást, hogy „midőn KISPÁL György urhoz a Muszkák öt szekereket bé hajtottak, egy

néhány el jött házukhoz, engemet és Maris nénemet be hajtottak – hogy a szekerekre segítsünk hordani. Bé mentünk, s mind addig, míg a szekerek meg rakodtak, ott voltunk.”⁶²

SZABÓ Mihály Csürkét is KISPÁL György úr udvarába „hogy a szekereket segítsem rakni bé hajtották, a midőn már a szekerek egy része meg is volt rakva, s hogy a szekerek meg teltek, azokat el hajtották”.⁶³

A szekereket általában gabonával: búzával, rozssal és csős törökbuzával rakatták meg. Befejezéskor osztogattak a raktárban találtakból. Először azoknak adtak gabonát, akik a szekerek megrakásánál segítettek. MENYHÁRD Kalárnak „a muszka adott két fatál törökbuzát, mit egy muszka által adott vánkos hajába” vitt haza.⁶⁴

BOROZDA Györgyné leányával a MIKES-udvaron segített szekeret rakni, amiért egy párnahéjba annyi csős törökbuzát kaptak, hogy lett két véka.⁶⁵ CSŐSZ Áronné GYÖRGYBÍRÓ Maris szintén az oroszoktól kapott törökbuzát: „mikor a MIKES Udvarból a Törökbuzát hordották, a mű szekerünk is ki volt vetve forspontra, s le mentem én is a MIKES Udvarba, s midőn a szekerünköt meg töltötték a muszkák Török buzával hogy el vigyék, egy nálam lévő zsákot megtöltöttek csős Törökbuzával, s azt el vittem haza”.⁶⁶

ZAJZON Jánosné a KISPÁL György udvarában kapott búzát: „midőn KISPÁL György Urhoz a muszkák öt szekeret bé hajtottak, azokat gabonával meg rakták, én is bé mentem volt oda, s nékem egy, az általam hazul vitt tarisznyámba egy muszka töltött egy sétár tiszta Buzát, melyel én tőstént el jöttem.”⁶⁷

ANTAL Mihály a MIKES-udvarba vezette az oroszokat, ahol 9 szekeret töltöttek meg csős törökbuzával, majd „a meg maradt s kiomlott részből osztogattak az embereknek”.⁶⁸

SZAKÁTS vagy CSÜRKE József azt is látta, hogy „ANTAL Mihály három véka gabonát hozott ki a kapun egy zsákba... még azt mondá, neki a muszkák adták. Ő akkor bíró képesse volt”.⁶⁹ MÓRICZ Istvánnak egy „muszka” adott egy inget, annak az ujjában vitt haza három kupányi fuszulykát.⁷⁰ BENKŐ Zsuzsa szintén azt állítja, hogy az oroszok neki is adtak ruhaneműt:

„Nekem azon köntös derekat a muszkák adtak. Kettőt adtak volt: az egyiket a GYÖRGYBIRO Lázárnéjának eszerve vissza adtam, a másikat nem tudván kié, elbontottam.”⁷¹ ZOLTÁNI Ferencné „behajtották a muszkák KISPÁL György Urhoz”, s ott egy hambárból mernie kellett ki a gabonát. Ezért kapott egy véka törökbúzá.⁷²

Orosz katonák biztatására vitt haza SZABÓ Mártonné a KISPÁL Károly javaiból. „Éppen azon a napon érkeztem haza a futásból – vallotta a kivizsgáló bizottság előtt –, midőn KISPÁL Károly urnál a muszkák voltak. Midőn az urfi kapujába jöttem, láttam az udvaron benn Muszkákat áskálni. Engemet egy muszka béhajtott az udvarba, én csodálkoztam, hogy mit akar, s midőn a pintzéhez elé értem, ő mondotta s intette, hogy amit kapok, vigyem. Én semmit sem akartam vinni... két guzsaly tilo Szakadékot, a mit én haza vittem házamhoz.”⁷³

GARAI József azt is látta, amikor az oroszok a leánnyal „játszadoztak”. „Hozott az itt volt mesternek akkori szolgálója egy fél vékás szemetmerő kasba csős Törökbuzát, midőn hozám ért a szolgáló, az egyik muszka ki vette a kezéből a kast, a másik ötöt vissza vitte az udvarba, játszadozott, a Törökbuzát, melyet a leánytól el vett a muszka a zekembe le öntötte, melyet én házamba bé vittem.”⁷⁴

DOBRITSA Anna a leányával hazafele tartott az uzoni malomból, amikor arra figyeltek fel, hogy a KISPÁL Károly házából a falusiak hordják a ruhaneműt. Boris leányát a kapuban „egy muszka megfogta, s bé vitte az életre, ki is a pintzéből kapott egy párnatokat, melyet tollulval meg töltött, és elhozta haza”.⁷⁵

ÜRMÖSI Ferencné DEÁK Sára az oroszok biztatását bizonyította: „A muszkák sokakat bé hvtak, meg mutatták, hogy két kas törökbuzához ne nyuljanak, a harmadikat mind vigyék el – míg ők bontották ki a Kast – én is vittem egy Katrintza törökbuzát és négy kupáni fuszujkát.”⁷⁶ VÁNTSA Dénesné TÓTH Márisnak is „egy muszka adott egy asztalfiókbol egy keves fuszujkát”, amit hazavitte.⁷⁷

VÁNTSA Ilyésné a szekérből kifolyt búzát vihette haza: „mikor a KISPÁL György urtol a muszkák öt szekér gabonát vittek el, az utcán az egyik szekér melletti muszka vélem fel szedetett, s el vittem haza. Midőn a KISPÁL Károly ur kapuja előtt jöttem, a kapu nyílásába három kupáni fuszujka volt, előmölve a földön volt, a kapuba egy muszka katona állott, nékem muszkául mondott valamit. Én úgy értettem, hogy azt mondja: merjem fel, melyet fel is merem, hazavittem.”⁷⁸

ZOLTÁNI Rebeka 14 éves volt, amikor a KISPÁL György udvarában az oroszok az öt szekeret meg rakták gabonával. Az édesapja töltött egy véka törökbúzá, amit hazavitte.⁷⁹

MÁRK Imrét gabonamérni vitték. Ő az úr béresének, ÜRMÖSI Sándornak is töltött három véka törökbúzá.⁸⁰

Amikor MÁRK Imrét idézték a kivizsgáló bizottság elé, azt mondotta: „Bizonyoson meg mondani nem tudom, hogy ÜRMÖSI Sándor zsákjába én töltöttem e vagy más, kik még hombárokba voltak. Külömben azt láttam, hogy ÜRMÖSI Sándor egy zsákkal ki indult a gabonásból, hogy maga szükségire el vigye. Én se ÜRMÖSInek, se másnak nem adtam.”⁸¹

Az oroszok TÓTH Ágnesnek is adtak búzát, törökbúzá, gyapjat a KISPÁL György udvarában: „Nekem a muszkák adtak egy véka Törökbuzát és egy fatál búzát, a hijubol le vetettek három gyapjut.”⁸²

KOTSIS Mártonnének szintén egy fatál törökbúzá adtak: „Midőn KISPÁL György Urhoz a Muszkák öt szekeret bé hajtottak, és azokon gabonát vittek, én is akkor bé mentem volt. Nekem egy muszka adott egy fatál törökbuzát, melyet el vittem haza.”⁸³

BENKŐ Rákisnak és nénjének az oroszok adtak két köntöst, tíz sing vásznat. A köntösöket GYÖRGYBIRO Lázárné és SZÓTS Józsefné asszonyoknak vissza adták, a vászonból nénje anyjának rokolyát készített.⁸⁴

Az oroszok nem feledkeztek meg azokról sem, akik tájékoztatták őket arról, hol található gabona. KÖKÖSI Zsigmondné BOT Rozsi tudta, hogy ANTAL Mihály hűtös miért kapott

gabonát: „két versen vitt egy egy köből gabonát, azt mondván, ezt neki a muszkák azért adták, hogy meg mutatta, hol van a gabona.”⁸⁵

A községben gyorsan terjedt el a hír, hogy az oroszok osztják a törökbuzát. Ezt híresztelték a MIKES-udvarról is. Amikor nyilvánosan is megnyílt a lehetősége annak, hogy a földesurak és birtokosok javaiból elvihetnek, ismét felbolydult a lakosság, és az otthon maradtak azonnal kezdtek összegyűlni, majd a található javakból osztozni. A féktelen hazahordást az is elősegítette, hogy egymás vigasztalásaként is bizonyították: ha ők nem, más viszi el ilyen rendkívüli háborús időszakban.

PÜNKÖSTI István még megpróbálta megakadályozni az általános fosztogatást, de sikertelenül: „a muszka engemet is küldött, hogy horgyam, mert ott sok van, de én nem azért mentem volt, hogy horgyam, hanem a hordás akadályozására, azonban mikor meg esett, a muszka egy más kast ki bontott, s a falusiak neki estek, hogy horgyák – ott volt mindenki.” PÜNKÖSTI István fel is sorolt sok nevet. Közben a kertet is elzárta, hogy ne tudjanak mindent elhordani a falusiak. Segített neki MÁRK Imre is.⁸⁶

KÖKÖSI Zsigmondné megpróbálta lebeszélni a lakosokat a fosztogatósról, de VAK Antiné még meg is akarta veretni a muszkákkal, amiért őt megszólította.⁸⁷ ANTAL Mihály vallomása is igazolja, hisz KÖKÖSIné őt is figyelmeztette: miért hordja el a gabonát, nem dolgozott érte.⁸⁸

ZOLTÁNI Ferenc azok közé tartozott, akik figyelmeztették falustársaikat a prédálásra. Amikor hazaérkezett Lisznyóból, és betért a GIDÓFALVI István „életire”, ott látta SZAKÁTS Dávidot. Megszólította: „miért tesznek ilyen prédát”, de azzal felelt: „azzal nekem mi bajom van”.⁸⁹

Egyesek a családban közösen akarták megakadályozni a további pusztítást. KITSI Ferencné ANTAL Rebeka vallomása: „A kérdett időben kapálni voltam, az eső miatt haza kellett jönnöm. Midőn hazajöttem, már a muszkák elmentek volt. S azon hír futamodott, hogy a MIKES-udvarba a Törökbuzát osztják a muszkák... az én uram, KITSI Ferenc járt a GIDO-

FALVI István Ur életibe... én még sírtam, hogy oda miért ment.”⁹⁰

PISTA Dezsóné JÓNÁS Rózsi is a figyelmeztetők közé tartozott. Amikor látta, hogy CSORIK Andrásné két leányával a párnatokokba tollút vitt, azt mondotta: „ugy hát mindent vigyetek el, e szép dolog”, amire az volt a válasz: „visszük, mert a mienket is más elvitte”.⁹¹

ZOLTÁNI Ferencné a férjét kérte: „ne hagyja, hogy ezen udvarba a falusiak raboljanak”.⁹²

MORINDÁS Boris úgy próbálta megakadályozni a lopást, hogy amikor látta, CSORIK Boris „egy vánkoshaj tollat gyurva” visz, akkor „a ruhákat a fejiről a Menyhárd kapujába” le is vette volt, „hogy miért viszi”.⁹³

A kapzsiság néha éles szóváltássá alakult. Ismerősök, falustársak szidták egymást csupán azért, hogy ki hordhasson haza több portékát, vagy azért, hogy volt olyan, aki meg szerette volna akadályozni továbbra is a fosztogatást, amit ilyen körülmények között, a község jelentős számú lakosságának jelenlétében bizonyos kialakult közhangulat határozott meg.

A GIDÓFALVI István bérese, BE-RECZK Mihály csak 16 éves volt, amikor ura udvarába hordták szét a gabonát, a házban és a pincében található javakat. Látva, hogy BUSI Jankó egy dézsa „hájszírt vinni kezdett volt”, odament, s a kezéből kivette, de a tettes meg is akarta verni. Csúnya szavak kíséretében mondta a béresnek: „te is olyan huncfut vagy, mint Urad.”⁹⁴

Szóváltás, egymás szidalmazása más esetben is megtörtént Uzonban. BUSI Debora bővebben is vallott a rablásról és a viszályról: „Midőn Uzonba a falusiak által némely helyeken rablások voltak, egyszer sem voltam ide haza... hanem annyit bizonyosan tudok, hogy az én ládámból, melyek be voltak téve KUTI Kalára Asszonyhoz, abból mindennemű portékáim ellopattak – a két ládába egy Derekaj haj és egy abrosz maradt – azon portékák közül falusiak által ösmertetett meg egy darab vászonom BENKŐ Zsuzsira – midőn ő az Anyának Lisznyoba a KESE György uram kertye mellett rokoját cse-

rélt, én a megkészített rokolyára rea ösmertem, hogy az én vászonomból volt, de ő csak szorgoson el tűnt onnan még azután BENKŐ Zsuzsi nekem verést ígért – ez előtt néhány hetekkel BENKŐ Zsuzsi a KISPÁL Károly Ur előtti Dombon KÖKÖSI Josefnővel össze veszték – és minden tolvajságot egymásra kiabáltak, nevezetesen KÖKÖSI Josefnő kiabálta BENKŐ Zsuzsinak, hogy a BUSI Debora vásznát te loptad el – ezt hallotta KUTI Antal uram is.”

A vallomás szerint ez alkalommal nem került sor haragos megnyilatkozásra, azonban a menekülés során felmerülhetett némi kétely, hogyan tűnt el bizonyos holmi az orosz bevonulás idején.

KITSI Dávid vallomása: „KOBRI TSA Jánosné házamnál helyet kért miszerint tehessem be 4 és 1/2 köböl búzát, mit én meg engedtem – midőn a futások kezdődtek, KOBRI TSAÁné is másokkal futott el a faluból, midőn kapum előtt ment, megszolgáltam: – jöjj, és vidd el a búzát, met nekem is el kell hogy fussak, nem felelek rolla. A midőn a futásból haza kerültünk, KOBRI TSA Jánosné utánna jött gabonájának, ekkor már 9 vékánál többet nem kapott, a többi hogy hova lett el, nem tudom.”⁹⁵

Azonkívül, hogy az oroszok adtak bizonyos mennyiségű gabonát azoknak, akik segítettek a szekerek megrakásában, az ott tartózkodók időközönként külön is vittek maguknak haza a gabonából vagy egyébből.

A KISPÁL György udvarában KUTI István az oroszok szekereire hordotta a gabonát, de „a helyett, hogy a Szekerre töltötte volna, a felesége karintzájába öntötte, a felesége haza vitte.” Ekkor vitte VÁTA Ferencné is egy zsákban a gabonát.⁹⁶

PARTI Jozsiné párnahajba vitt egy véka törökbúzá, még egy véka rozsot is a tarisznyájában: „a muszka töltötte, de nem azért, hogy el vigye, hanem töltsse a szekerre, ő ahelyett el vitte haza”. ZOLTÁNI vagy MÁRK Ferenc két véka törökbúzá vitt el: „a muszkák úgy töltötték zsákjába, hogy vigye a szekerekre, de ő a kapun ki elvitte haza”.⁹⁷ KUTI István nemcsak a felesége katrincájába töltötte a gabonát, hanem „egyszer töltötte a muszkák szekereire, másszor vitte magának”.⁹⁸

Egyesek azt bizonyították a kivizsgáló bizottság előtt, hogy az oroszok nem adtak senkinek semmit, arra sem biztatták a lakosokat, hogy széthordják a gabonát.

KÖKÖSI Zsigmondné BOT Rozsi vallo mását azzal egészítette ki, „hallottam, hogy némelyek azt mondják, hogy a muszka hajtott bé, s porontsolta, hogy vigyenek – igaz, hogy azért hajtott bé egy néhányat, kik segítsenek meg rakni a szekereket, de a muszka senkinek se adott, hanem aki vitt, az a muszkától is lopva vitte”.⁹⁹ ÜRMÖSI Ferencné azt állította, hogy „a muszkák sokakat meg tértettek, kik onnan gabonát akartak ki hozni, ők senkinek se adtak”.¹⁰⁰

CSÍKI Zsuzsanna egyenesen azt közölte a kivizsgálókkal, hogy az oroszok őrt állítottak, így akarták megakadályozni a széthordást. „KISPÁL György urtol anyám, az öreg CSÍKIné egy zsákba kevés szemes Törökbúzá vitt, azt egy Muszka adta ki. A Tornánczon ült s a pipáját le ejtette volt s hogy fel adta, azért. Azon muszka azért ült a Tornánczon, hogy az Emberek, kik a szekereket töltötték, a gabonát ne hordhassák ki a kapun.”¹⁰¹

Feljegyezték azt is, hogy egyesek nem a saját szükségletükre gyűjtöttek az oroszok betérése idején, hanem az udvarokból elhordottakat később különböző helyeken eladták.

SZÁSZ Józsiné a KISPÁL Károly úrtól elvitt lopótökből „még négy huszas árán el is adott”.¹⁰²

SZAKÁTS vagy CSÜRKE Józsi beis merte lopását: „Én vittem két véka Törökbúzá egy zsákba, amiből az egyik vékát meg őrlöttem – a más vékát feleséggemmel el vittük Lisznyóba, ott el adtuk, melyet meg is törvényltek: BOT Rosi, SZABO Ferentznő, SZABO Gergely. Én azon vékát adtam tizenkét vagy tizenhárom sustáért.”¹⁰³ BOROZDA Györgyné előbb megszárította a törökbúzá, majd következő hétfőn a szentgyörgyi piacon eladta.¹⁰⁴

Már említettük, hogy a KISPÁL György gabonájából valamennyit elástak Uzon határában. Azután a vermet feltörték, s a földből kiszedett törökbúzá és rozsot Lisznyóban eladták.¹⁰⁵

SZAKÁTS Mózes vak koldus volt. Ő disznókat vásárolt. A kivizsgálók előtt elmondot-

ta, hogyan kerültek tulajdonába az udvarból kihozott állatok: „Azon sertést én Szatsván létembe egy DANI András nevű koldustól vettem, melyet ő MIKES-udvarbol Csűrbiro OPRA Györgytől vásárolt 9-es forintokkal. Azon sertést igaz, hogy a tisztartó ur bétöltötte volt, én tovább vártam egy hétnél ha ki fizetnének, tovább nem várhattam, mert én is másnak ados levén, a pénzre szükségem volt, és úgy eladtam VERES Györgynek 17 Rforintokért – midőn Szatsván voltam, hallottam, mert vakságom miatt nem mondhatom, hogy láttam, mi szerint OPRA György, a Csűrbiro az udvari sertéseket Szatsván mind eladogatta.”¹⁰⁶

Eladták a MIKES-udvarban található vasakat is. TANA Mihály vallomása: „Én azon vasakat az udvarbol nem magam vittem el, hanem én vásároltam BANDA Czigánytól pálinkával és két forintokkal.” Mindezt mentséggént mondotta akkor, amikor szembesítés során bevallotta, hogy az udvarból vitt rostályokból és kemencepántból vasasztatta a szekereket. Így visszavonta a kikérdezőskor mondottakat.¹⁰⁷

Az eddigi vallomásokból az derült ki, hogy a különböző feltört udvarokba sokan összegyűltek; egyik része a kimért gabonával vagy másegyéssel távozott, helyükbe mások érkeztek, hisz gyorsan elterjedt a községben, hogy „osztogatnak” az oroszok. Voltak olyanok is, akik egyik udvarból a másikba mentek át.

ÜRMOESI Sándor, a KISPÁL György bérése arra a hirdetésre, hogy kik vittek gabonát az udvarból, azt válaszolta: „A Gabona kihordásakor hogy még kik voltak, én név szerint senkit se tudok, noha Annyin voltak az udvaron, hogy a szemem alig lepte bé.” Átment a MIKES-udvarba is: „Ott is szinte a falunak nagy része ott volt.”¹⁰⁸

MÁRK Imrét azért vitték az oroszok a KISPÁL György udvarába, hogy kimérje a szekerre rakandó gabonát. Ő is az ott összegyűlt sokaságról nyilatkozott: „Az utzának nagyobb része rajtam és PÜNKÖSTI Istvánon kívül mind hordottak, ki egyet, ki mást.”

PINTI Dezsóné JÓNÁS Rózsi szintén azok közé tartozott, akik több helyről vittek különböző dolgokat. Amikor a MIKES-udvarban

történekről érdeklődtek a kivizsgálók, azt válaszolta: „Láttam, hogy azon udvarbol, kivéve a nemes urakat, ki tsak egyszer honn volt, mindenki hordott csős törökbuzát, de én, hogy kik voltak, név szerint elő nem tudom adni.”¹⁰⁹

MÓRICZ István több eseményről részletesen beszélt a kihallgatáson, de a neveket pontosan vagy egyáltalán nem tudta, mivel csak a tavasszal költözött Szatmárból Uzonba, és Kovács volt KISPÁL Károly udvarában. Ő is azt közölte, hogy sokan összegyűltek: „Különben még láttam sokakat a két KISPÁL udvarából gabonát vinni, de kik voltak, neveiket nem tudom, minthogy a tavasszal jöttem ide lakni.”¹¹⁰

A község asszonyai közül többen gyülekeztek a KISPÁL György udvarába. Férfiak mondták: „Midőn bé értünk, sok fejér nepeket láttunk” – a férfiak közül néhányan „elszidták” őket.¹¹¹

PÜNKÖSTI István azt közölte, hogy a KISPÁL Károly udvarában „a muszka egy más kast ki bontott, s a falusiak neki estek, hogy horgyák – ott volt mindenki”.¹¹²

A legtöbben a továbbiakban is a sokaságról vallottak. TANA Mihály megállapítása: „A muszkák gabonát vittek el... míg a szekeremet meg töltöttem, addig láttam sokakat, hogy onnan KISPÁL György urtól sokan vittek ki a kapun gabonát, de hogy kik voltak, azt számba nem tarthattam, én a szekeremmel bajlodtam – különben a falusiak annyian voltak ott, hogy az ember szeme nem lephette bé.”¹¹³

ANTAL Mihály KISPÁL György udvarában tartózkodott, aki látta, hogy „még innen sokan vittek, de azokat számba nem tartottam, mivel a szekerek megtöltésével kellett bajlodnom”.¹¹⁴

A továbbiakban elhangzott olyan vallomás, hogy „onnan igen sok ember horgya a gabonát”,¹¹⁵ vagy az összesítő jelentésben azt írták: „jobb szerint az egész falu vitt valamit”.¹¹⁶ Szintén az egész falu említésével vallott BOROSZDA Györgyné BERBEK Zsuzsi: „onnan még vittek mások is, a ki tsak akkor honn volt”.¹¹⁷

A továbbiakban kevésbé részletesen tértünk ki a történekre, hisz az összesítő jelentés-

ben megörökítették a legfontosabb eseményeket. Itt csupán csak azt említjük meg, hogy akkor még Uzonban is természetek dohányt, mint ahogy a községek többségében. A község lakói abból is vittek.¹¹⁸

Vittek a férjhezmenő lányoknak összegyűjtött tollat. KISPÁL Károly udvarából annyit vittek egy párnatokban, amennyi csak belefért, mások a katrincájukat töltötték meg, voltak olyanok, akik „kétszer [vittek] egy egy fél zsák tollat”.¹¹⁹

Gyűjtötték az edényeket. BERECZK Mihály látta, hogy DÁNÉR György „a pincéből ki hozott vagy három porcelán tárgyért”, azt is látta, hogy „a porcelánok közt, amelyiken vagy egy kis hasadás volt, a földhöz ütötte, s ott hagyta”.¹²⁰

De eltűntek a fazakak is. ÜRMÖSI Julianna közölte: a kondérokát és a fazakakat „egyszer ők a lágérből haza hozták, s el dugták a széna tartó ketreche, de onnan valaki el lopta, nem tudja, hol van”.¹²¹

A 16 éves KERESZTES Anna szintén edénnyel indult haza: „az udvaron kaptam meg két fazakát s egy cseberkét – mondotta –, azzal el is indultam haza felé, s midőn a ... Virág ajtaja előtt vittem volna, ő meg látott, azt mondván, ne vigyem el az edényt, mert... itt lesznek a muszkák, és nem lesz, minből egyenek. Én azokat vissza vittem, és Vaszi Kertésznek oda adtam, de ő hogy haza vitte, nem tudom”.¹²²

Gyűjtöttek a malomból puliszkalisztet, a „lágérből”, inkább táborhelyről húst, amelyet megfőztek, illetve megsütöttek – amint arra korábban utaltunk. Amikor többen azon panaszkodtak, hogy harmad napja nem ettek, akkor „GYÖRGYBÍRO uram azt mondá”, menjenek ki a lágérba, ott húst bőven kapnak. „Fel is szedtem egy csomo húst a zekémbe” – mondotta FECSKE János.¹²³

A forrongó, teljes mozgásban lévő, szaladgáló, ezt-azt ide-oda hordó falu képéhez hozzátartozott a fegyver is. A harctérről maradhatott, katonák is eldobhatták, de egyesek magukkal vive hatalmukat mutathatták véle. DANER György a nyakába akasztotta a boros pincében, úgy itta a más borát.¹²⁴ ZOLTÁNI Ferenc puskával járt, s azt közölte, hogy GIDÓFALVI József

azzal bízta meg, KITSI Ferivel együtt „viselénének gondot az életire”.¹²⁵ Volt fegyvere KÓSA Ferencnek is. A fegyver birtokában könnyebben fenyegetnek a tulajdonosok. BOROZDA Mihályné MORINDÁS Boris vallotta: „Ezen KOSA Ferentz nekem azt ígérte, hogy ha valamit ellene vallani fogok, keresztüllő, de én meg mondtam az igazságot.”¹²⁶

Néhányan egyből nem tudták elvinni az összegyűjtött gabonát, ezért a tulajdonos szomszédságába tették be, hogy később vigyék haza. BOROZDA Györgyné FERENCZ Mózesné udvarába tette le, ott szárította meg, csak azután vitte haza.¹²⁷

A MIKÓ-udvarból is vittek úgy török-buzát, hogy először a szomszédba tették le: „mikor a MIKO udvarból a cső török-buzát hordották a falusiak, a leányom el hívott házamból – én el mentem vele a FÁN Virág házához, hova is a leányom a MIKO udvarból egy zsák csős török-buzát ki hozott volt, melyet én onnan haza vittem” – közölte MEZEI Miklósné.¹²⁸

A rend felbomlásával, a meneküléssel, majd az oroszok kétszeri bevonulásával egyidőben mind az oroszok, mind a helyi lakosok felverték azokat a pincéket, amelyekben italt sejtettek, s egyes adatok arról tanúskodnak, hogy onnan jó bőven fogyasztottak bort, pálinkát. GIDÓFALVI István már a DANIEL Imre császári biztosnak küldött levelében arról írt, hogy „Némely Uzoni Lakosok által Gabonáim, Boraim, Pálinkáim s több fel kelhetőim merőbe fel prédáltattak.”¹²⁹

Az ivászatra jól rávilágít a 44 éves SZÓTS Ferenc vallomása: „Midőn a muszkák el mentek vissza Szotyorba, VÁNTSA vagy HOSZU Latzi, MORICZ István, FEKETE János és Én – négyen le indultunk a Lager felé s a KOSA György uram kapujába találtuk BUSI Jánost, kinél volt egy fekete korso Pálinkával teli – kénált és ittunk belőle – feljebb jöttünk a Gidofalvi ur kapujába... ZOLTÁNI Ferentz és KITSI Ferentz azt kérdék: iszunk pálinkát – bé indultunk az udvarra – s midőn bé értünk... le vittek münköt a pintzébe... egy kerek forma asztalon volt egy 4 kupás üveg, mibe Szilvoriom volt, abba ittunk –

erre ZOLTÁNI vagy KITSI Feri azt mondták, mit iszunk pálinkát, igyunk bort – a mire egy hordobol bort eresztettek, s ittunk.”¹³⁰

A vallomásból úgy tűnik, többen is gyakran lementek a GIDÓFALVI István pincéjébe. MORICZ István mondta: „A midőn a faluból a muszkák el takarodtak volna, le indultam a falu also vége felé, szinte a tanorok kapunál tanálkoztam VÁNTSA vagy HOSZU Latzival és SZÓTS Ferentzel kik is engem meg szolítván híttak, mennék bé a GIDOFALVI ur udvarába, ottan valami inni valot kapunk. Mü bé is mentünk a kert bütiujén, elé mentünk a házig, az hol VÁNTSA vagy HOSZU Latzi és SZÓTS Ferentzet két a pinczében levő előttem ösmeretlen Uzoni embekek bé híttak a pintzébe. Én az udvaron maradtam addig, mig azok a pintzéből ki jöttek, akkor nekem is adtak egy czilindert és egy kisdég [edény]t] teli borral... hallottam, hogy SZÓTS Ferentz egy a pintzébe levő részeges fejérnépet szidott.”¹³¹

A GIDÓFALVI István bérese másokat látott a pincében. Volt, aki ott ivott, volt, aki elvitte a bort. GAZSI Zsiga, FEJÉR Zsiga, ZOLTÁNI Ferenc egy nagy vasas légejbe „vitte el a bort”.

„KÖKÖSI Feri, KÓMIVES Pista ezek a pintzébe voltak s ittak. DÉNES György is ott volt inni... ESTOK Zsigmondnő és KUTI Lászlónő voltak a pintzébe. KUTI Lászlónéknak egy másfél kupás lévén kezébe borral tele.”¹³²

A korábban említett KICSI Ferencet felesége is korholta azért, hogy a GIDÓFALVI István pincéjében más társaival ivott.¹³³

Annyira közismertté vált az ivászat GIDÓFALVI István udvarában, hogy nemsokára az erdőre menekültekhez is felérkezett a híre: bort s pálinkát rabolnak a falusiak a pinczéből. KÖKÖSI Zsigmond veje az erdőről visszatérőben ZOLTÁNIt kereste. Meg is találta GIDÓFALVI István udvarában. Ő mondta: „Egy légej van, nem tугya, ki töltött belé bort, vigyék el.” FEJÉR Zsiga, a vej és ZOLTÁNI elvitték az erdőre, s „ott elkölt a bor belőlle”. A beteg gyermeke számára KÖKÖSI Zsigmondnéknak is adtak egy „fertálynit”.¹³⁴

A bor ivását néhányan közös evéssel is összekapcsolták. „Másnap hazaindultam félve a

muszkáktól többed magammal; midőn a KISPÁL ur malmánál jöttünk, bé mentünk, s kértünk a molnártól egy kevés puliszka lisztet... VERES Pál urnak a falu végénél levő kertihez tértünk, holott is a puliszkát kezdettük főzni – egy tört ágból nyársat készítetünk, s arra... a hozott bornyu hust huztuk fel, s megsütöttük. A puliszkát meg kevertük, de időnk meg enni nem volt, mert Kőkös felől láttunk jönni valami muszkákat. A puliszkát és a hust el vittük a hidon tul, s ott meg ettük. Mig a puliszka meg főtt, s a hus meg sült, addig bé mentünk GIDÓFALVI urhoz az honnat a pintzéből KÓMIVES Pál és ANTAL Gyuri egy étel hordo budonkába pálinkát hoztak fel. Azt a főző helyre ki hozták, ott meg ittuk.”¹³⁵

DÁNÉR György is ebből a húsból evett, és pálinkából ivott: „Hogy haza jöttünk, már minden falusi ember haza kezdett volt jönni... meg telepedtünk a mezőbe, holott is tüzet tettünk – Puliszkát főztünk, de ki keverte, nem tudom. A kvartély háztól egy csomo hust is hozott ki valaki, azt meg süttötték, nekem is adtak belőlle; midőn a puliszka meg főtt, s a hus meg sült, azt ott meg ettük, akkor két cilinder pálinkát hozott valaki. Eppen a fogyatéknáj értem oda – nekem is adtak belőlle, azt mondván, hogy a légertől hozták.”¹³⁶

Gyakran kerülhetett sor ivászatra, többen is látogatták az eltávozottak pincéit, bár a tanúvallomásokban legtöbben a GIDÓFALVI István pincéjére utaltak. BOROZDA Rózi itt látott részeges embereket: „a mint az utca szegeletin mentem, láttam, hogy valami részeg emberek járnak ottan – midőn én azon helyre értem, kaptam a földön egy darab szalonnát – de kik voltak azon részeg emberek, neveket nem tudom, de Uzoniak voltak, s jöttek GIDOFALVI ur felől.”¹³⁷

Az ifjabb BOROZDA Mihály, midőn apja temetéséről tért haza, találkozott a mesterrel, SZÓTS Ferencel és HOSSZU Lacival, kiknek kezében ital volt. Kérte tőlük: adjanak neki is. Adtak, s még mondták: fereszze meg, amit evett. Amikor arról érdeklődött, honnan van, azt mondták: „a Gidofalvi pintzéjébe elég van, ad ottan KITSI Feri, mert ő méri, és ő adta.”¹³⁸ Akik akkor bort ittak, pálinkát, részegen az utcákon

„keringettek”, és hangoskodtak azokkal, akikkel találkoztak.¹³⁹

A korábban leírtak szerint, amit az oroszok az udvarokban összegyűjtöttek, az erőszakkal „behajtott” szekerekkel Szotyorba, majd Sep-siszentgyörgyre szállították. SZŐCS Márton az egyik fuvaros volt: „Engemet is forspontra hajtottak a KISPÁL György ur udvarába, szekerem hordo lajtorjával el leven készítve négy fenyő deszkát a muszkák tettek a lajtorja mellé, s tetejét egy ponyvával bé terítették a szekeremet amennyire fért úgy rakták meg tiszta Buzával, mintegy 14 köből lehetett, ezzel hajtottak Szotyorba, hol egy éjjel háltam, másnap Szotyorból Szentgyörgyre az Uzonból hozott gabonát a Magazinba le rakatták.”

A 68 éves DANÉR Mártont szintén gabona szállítására kötelezték; ő meg is érkezett Szentgyörgyre, ahol a szállítmányt zsákokba rakva Brassóba irányították, ő azonban hazavitte Uzonba. A történetet a kivizsgáló bizottság előtt is elmondotta: „Engemet is ki vetettek forspont-ra, bé mentem KISPÁL György Urhoz, ottan szekerembe fel tettek egy nagy mangorlot, melyet rossal meg töltöttek, s hogy nagy volt a terü, marháim eleibe még kettőt fogattak bé, azzal el mentem a Szotyor mellett levő Lägerbe. Onnan fel hajtottak Szentgyörgyre, az hol is a mangorloba töltött gabonát zsákomba mérték, s azt porontsolták, vigyem Brassóba – el indultam; Ilyefalván egy kerekem el romolván eleget kerestem kerekem, de sehol nem kapván, a gabonát vissza hoztam Uzonba. Volt 7 köből. Azt az akkori hűtősség keze vette, nekem, hogy vissza hoztam, adtak egy köblöt, a többit hogy a község hova tette, nem tudom.”¹⁴⁰

A község előljárói rövidesen meg is találták a hazavitt gabona egyik részének helyét.

A falu pásztorai azon „butsáloztak, hogy ők a gazdáktól bért nem kaphatnak”. Ekkor gondoltak arra, hogy a DANÉR Márton által Uzonba visszavitt gabonából a falu három pásztorának adjanak hat köblöt fizetségül.¹⁴¹

Egy-két teljes vallomásból azért megközelítőleg azt is megállapíthatjuk, mit látott való-

jában, illetve mit is tett a kivizsgáló bizottság előtt álló valamely tanú.

„68^é Elő állittatik Uzoni PISTA Dénesnő

JONÁS Rosi és Kérdezetik:

a) Midőn a Cs. Orosz tábor Szotyorból át jött Uzonba, ide haza voltál e?

Valaki életin jártál e, onnan mit vittél? szoval kit láttál valaki életiről vinni valamit?

Mikor a kérdezett Tábor Uzonba jött, ide haza voltam, s láttam, hogy KISPÁL Károly Ur életiből vittek: MENYHÁRT Maris fuszujkát két vékával, ANTAL Zsofi fuszujkát három kupával, KOLTSÁR Éva egy néhány lopo tőköt – miből egyet adott SZABO Zsigmondnak, TYUKÁSZ vagy ANTAL Joseff csős törökbuzát egy polyva hordó Kassal, PETRIKONÓ leányostol egy surdéba csős törökbuzát. Fekete /: kereszt nevit nem tudom ./ egy Köblös zsák Csős Törökbuzát, KOSA Ferentz a pintzéből egy köből buzát, és egy kis hordóba egy vékáni fuszujkát, VÁNTSA Pétermő fuszujkát, CSORIK Andrásnő is hordottak sok tollut párna tokokba, ezt láttam a Két leány kezibe, még azt mondták: vissziük, mert miénket is más el vitte, mire én mondek, ugy hát mindent vigyetek el, e Szép dolog, a párna tokba mennyi tsak belefért anyi tollat vittek.

ÉN magam egy muszka által nekem adott ing ajjába vittem három kupáni fuszulykát, a Gabonás hijjáról egy tarisnyába tollat a pintzéből ki vittem egy Derek alyt, négy vánkost és egy által vető portékát, melyet még bé hordottam KOSA vagy GYÖRGYBIRO Pálhoz. MARINDÁS Boris is vitt egy véka Buzát, de azt visza is adta.

KISPÁL György urtol én vittem tizenkét kupáni törökbuzát, melyet nekem zsákomba a gabonásba MÁRK Imre töltött.

b) Mivel Uzonba az általad elő sorolt rablásokon kívül egyebütt is történtek rablások, károk, vald meg tisztán, kitől mit vittél vagy más mit vitt?

A MIKES Udvarából egy párna hajba vittem egy véka csős törökbuzát, s láttam hogy ezen Udvarból kivéve a nemes urakat ki tsak egysér honn volt, mindenki hordott Csős törökbuzát, de én hogy kik voltak név szerint elő nem tudom adni – a párna haját, mibe vitte, meg ösmertem, hogy enyém, BODOK Josinak a ki ott volt, s tölle ugy vettem el, hallottam, hogy az öreg SZABO Joseff vánkofsáit SZABO András vitte el – még azt is tudom, hogy a PISTA Josinő vánkofsáit,

ugyancsak SZABO Andrástól vitték haza – még anyit el felejtettem volt, hogy KISPÁL György urtól vittek ZOLTÁNI Ferentznő Karintzájába fél vékány Buzát, KUTI István a muszkák szekereire hordván a gabonát a helyet, hogy a Szekerre töltötte volna, a felesége karintzájába öntötte, a felesége haza vitte.

MUSZKÁné vagy VÁTA Ferentznő egy zsákba egy véka törökbuzát.

7.^{sz} Elő alittatik Uzoni MARINDÁS Boris BOROZDA Mihálynő 24 Éves és Kérdeztek:

a) Midőn a Cs. Orosz tábor Szotyorból át jött Uzonba ide haza voltal-e, kitől mit vittek vagy kit látál hogy valakitől vitt volna gabonát vagy egyebet?

A kérdett időbe ide haza voltam, én láttam hogy KISPÁL Károly Urto! vittek MENYHÁRD Maris két véka fuszujkát, MENYHÁRD Kalári egy Karintza tollat, KOSA Ferentz egy köből Buzát oly czéllal, hogy visza agya KOSA vagy GYÖRGYBIRO Pál hasonló czéllal egy köből buzát, de visza adták e, nem tudom.

KOBRITSA György három véka Buzát, kinek még én segítettem fel vinni.

BENKŐ Györgyné leányai fuszujkát egy vékányt, Csős törökbuzát két és fél zsákkal és egy katrintza tollat. KÖKÖSI vagy SZÁSZ Josiné elsőben másfél véka fuszujkát, az után egy csomo lopo tököt, anyit, hogy még négy huszas árán el is adott.

SZABO Mártonné leányával Anissal két kalongya kendert. ANTAL Kalári egy zsák fekete gyapjat, CSORIK Boris egy vánkös haj tollat gyurva, még én a ruhat fejről a MENYHÁRT kapujába le is vettem volt, hogy miért viszi. DEMETER Anis egy katrintza tollat, VÁNTSA Ilyésnő két vékány csős törökbuzát – egy Karintza fuszujkát és egy karince tollat. – ÜRMÖSI Ferentznő egy katrintza fuszujkát. ÁRVA Maris, BERECZKI Mozesnő leányai Rosi és Rebeka először vittek harmadfél vékány fuszujkát, később kétszer egy egy fél zsák tollat, BUSI Györgyné egy vánkös tokot tolluval meg gyurva és karintzájával mint egy fél vékány fuszujkát.

Én magam el vittem egy véka és négy kupa buzát mit töllem KELEMEN Éva, az urfi főzője visza kért, visza is adtam, tsupán negyedfél kupát hagyott jó szántából nállam.

KISPÁL György urto! vittek KUTI István egy kosárba egy véka buzát – egyszer töltötte a muszkák szekereire, másszor vitt magának. KUTI Istvánnő a György urnit való Szapanyozo tekenyőbe egy véka bu-

zát, PARTI Josiné egyszer párna hajba egy véka buzát, mit a muszka adott, egyszer zsákba egy véka törökbuzát, egyszer egy véka rosot tarisnyába, ezt is a muszka töltötte, de nem azért, hogy el vigye, hanem töltse a szekérre, ő a helyett el vitte haza.

PISTA Dezsóné fél véka rosot és egy véka szemes törökbuzát. BENKŐ Györgyné két leánya Ágnes és Susa – Ágnes egy véka buzát, Susi egy véka törökbuzát. BENKŐ Julis egy véka rosot, BENKŐ Rakis egy fél véka buzát, MENYHÁRT Maris egy véka buzát, MENYHÁRT Kalár egy véka rosot, PARTI Zsiga, BÉRES Lajos, SZABO Ferentz és SZABO Gergely, a béres, ezek el temettek a Szögetbe a Törökbuza föld közepibe egy köből törökbuzát, egy köből rosot és három köből buzát, hogy azt az ur számára meg tartassák, de az elvermelés után egy étzaka ki ásták, és el loptak belőlle két vagy három köblöt, előbb még rám gyanakodtak, de később kiszült, hogy SZAKÁTS vagy CSÜRKE Josi bontotta ki, ő és társai két vagy három köblöt el is vitték.

T. GIDOFALVI István urto! a KISPÁL Károly ur MORICZ Ferentz VÁNTSA vagy HOSZU Lázár keresztül jövé a BOROZDA György kertin, mint az uton mondták el ejtettek egy szalonát... ezt BOROZDÁné kisebb leánya, Tresi meg kapván haza vitte, s el is költötték. Az öreg BOROZDA meg halván temetése napján midőn az én uram is a temetésről jött vissza, találkozott a mesterrel, SZŐTS Ferentzel és HOSZU Laczival kinkél egy egy cilinder volt teli, férjem kérte hogy adjanak neki is, hogy igyék. Adtak is, még mondták, ferese, a mit evett. A férjem kérdezte töllök, hol kapták, mire azt mondták, hogy a GIDOFALVI pintzéjébe elég van, ad ottan KITSI Feri, mert ő méri, ezt is ő adta, és onnan való.

Továbbá, a mint a mondott személyek az utzákon keringettek részegen a KUTI Antal Uram kapujába el ejtettek egy papus Dohányt, ezt is BOROZDA Teréz meg kapta, midőn VÁNTSA Lazinak, kinek zsebjéből esett volt ki visza akarta adni, férjem, BOROZDA Mihály kezire vette, s kérdezte, hol kapták. Mivel ez a KISPÁL Károly urfié féle, mire VÁNTSA Lazi azt felelte, a mester kereste, a mester pedig azt monda, az Isten rendelte. Férjem kérdezte, van e még ott, arra monda a mester: elég van, erigy, s te is hozz! VÁNTSA Lazi mondtotta: kevés van. Nem is lehetett sok, mert már KOSA Ferentz el hordotta volt, most nem veszen pénzzel.

Ezen KOSA Ferentz nékem azt ígérte, hogy ha valamit ellene vallani fogok, keresztül lő, de én meg mondom az igazságot.

Tudom még azt is, hogy PETRIKONÉ egy sereg gomolyára tekint fonalat KOSA Ferentzhez bé vitt volt KISPÁL Károly urtol, melyt soha KOSA Ferentz vissza se adott.

NÁDA Anis vitt KISPÁL Károly urtol egy véka fuszujkát két szoro lapátot és egy rostát. KISPÁL György urtol a vén KOVÁTS Pista egy véka Buzát és fél véka rosot.¹⁴²

138^{or} BARTHA Pálné vallomása

Mit tudsz az Uzoni Rablások alkalmával PÜNKÖSTI Mihály Urtol el orzott Ecclesia poharairól és PÜNKÖSTI Mihály Ur egyéb el Rablott jövairől?

Én a kérezt pohárról anyit tudok: NAGY György MÁRK Ferinek a ki azon időben PÜNKÖSTI Mihály Urnál lakott, meg mondotta, hogy Kelemen /: BÁROS /: Miklos az Ecclesia poharat duganya – Nekem MÁRK Feri a NAGY György nyilatkozásait tudtomra adta, kéri, hogy menjek el KELEMEN Mikloshoz és kérjem el tőlle a poharat, én el indultam, s az uton tanáltam KELEMEN Miklosnét, ki egy ruhába valami pakkot vitt, éppen mikor a kapuján jön ki, én meg szolítottam, hogy azon poharat, a mely nála vagyon, adná vissza, hogy ha valamit tudmáson, de ő meg nagy hangosan felelt, hogy ha Hazul el futottunk, mit kereskedem Rajta? Ő Bikfalva felé menendő volt, én ki-sirtem. Egy szerien, mikor a RAB Josien, midőn mentünk, szüntelen kérve a poharat utolért az ura, s attol is kértem, hogy adná vissza, vagy hol létéről utasítand, ezen kérésemre KELEMEN Miklos szidni kezdett, hogy én ne kérjem, hanem keressem egyebüt, mert ha még kérem, szidván mindenemet, ugy meg ver, hogy a nyáron PÜNKÖSTI Mihálynak nem dolgozok – de én azt mondám, nem bánom, verjen csak adja elő a poharat, ezzel ő velem együtt viszsza indult... Midőn bé értünk azon jászagra, hol lakott, a rosz kőhaz pintzjében szorgoson bément, s mig én a pintzéig el értem, addi ő ki is jött, a poharat vellem szembe hozta, ment a káposzta közü, és a burjánból két kaszát ki vett, hogy el vigye. Én a kaszára rea ősmertem, hogy PÜNKÖSTI Mihály Uré. Kértem, de azt mondá: „ha kéred, a mig a muszka el jőne, nyakadot el vágom. S azzal el vitte, s hogy hova tette, nem tudom.”¹⁴³

A nyomozás során a bizottság meghallgatott összesen 157 személyt, egyeseket kétszer is.

Első alkalommal, szeptemberben 15 nap állt a kivizsgálók rendelkezésére, ami azt jelentette, hogy szeptember 2-től 17-re be is kellett volna fejezniük. Október 12-én olyan utasítást kaptak a kivizsgálók, hogy 13 nap alatt, vagyis 25-re fejezzék be a tanúk kihallgatását.

A jegyzőkönyv szerint 156 lapon rögzítették a meghallgatott tanúk vallomásait, amelyben benne van a német fordítás is.

A nyomozóbiztosok 1850. február 19-én „Vélemény”-ben összegezték a tanúk által elmondottakat, kiegészítve saját megállapításaikkal. Ekkor közzölték a legfontosabb kihallgatási szempontokat is:

„Mí után ezen ki nyomozásba elő állított voltak önkéntes vallomásokkal ki világosodva látszik az alábbi meg nevezendő némely Uzoni Birtokosoknak az Orosz Tábör két versben Uzonon lett keresztül vonulása után – tsak ugyan előbb meg irando uzoni lakosok által véghez vitt Rablások miatt történt meg károsítások – valamint az is: hogy az említett Rablásba – ki mennyi részbe – es egyik nagyobb, a másik kisebb részbe bűnös – ugy szintén némelyek egy, mások több ártikulusba raboltak – innen ki indulva az egyenes igazság kíványa, hogy ki a rablásba nagyobb mértékbe részesedett – az a kárpotlásba és bűnhődésbe is nagyobb, a ki kevesebb, az kisebb részt vegyen – Alapelvül alitván annak okáért azt, hogy mind azon rablok, a kik a Vallok vallomásaik, s tulajdon vallomásaikba tett önkéntes meg ősmérések szerint is – bárkitől a mely Artikulusbol raboltak, a kárt vallottnak azon Ertikulusbeli kárát a fennebb meg állított részesedés mértéke szerint meg fizetni kötelesek a Kárt vallottaknak ezen nyomozó bizottmányhoz bé adott, s eredetileg ide zárt 1., 2., 3., 4., számu jegyetekből – mely jegyzések mellett követeléseikből ki hagyván annit, a menyit a muszkák el vittek – a nyomozás szerint – a többi részét mint olyanokat, miket a rablok magok hordottak el, következőleg általok meg fizetendők...

Az összesítés szerint KISPÁL György 71 köből tiszta búzával károsodott. Ebből az oroszok

vittek el 45 köblöt, a zsellérek megtartottak 3 köblöt, a többi, 23 köblöt az uzoni lakosok vittek el. Köblének piaci ára 10 forint, összesen 230 forint. Törökbúzat 56 köblöt vittek el, köble 8 forint, összesen 448 forint. Roz volt 18 köből, ebből 7 köblöt a hatóság vett át, a lakosok 11 köblöt vittek el; köblének ára 8 forint, összesen 88 forint.”

Az eltulajdonított búza, törökbúza, rozs értéke összesen 766 forint.

A fizetési szempontokat figyelembe véve az I. osztályba 7 személyt soroltak, akiknek összesen 383 forint 1 krajcárt, a II.-ba 10 személyt, akiknek 255 forint 20 krajcárt, a III.-ba 22 személyt soroltak, akiknek 127 forint 6 krajcárt kellett fizetniük.

Külön állapították meg a gyapjú, fuszulyka stb. árát.

KISPÁL Károlytól eltulajdonítottak különböző dolgokat 35-en, összesítve fizetnek 460 forintot.

GIDOFALVI Istvántól csak italt: gabonapálinkát, szilva és seprő pálinkát, aszu-szőlőbort, főtt ürmősbort, 1846-béli óbort és edényeket 416 forint értékben vittek el. Az eltulajdonítók száma 26.

Még vittek el szalonnát, porcelán bécsi edényeket. Mindennek értéke 532 forint.

Gróf *MIKES Károlytól* elvitt gabona értéke 800 forint. Ezt kiegészítették még különféle eltulajdonított tárgyakkal, amelyeknek ára 1000 forintra emelkedik.

A károsultak között a jegyzőkönyvben még említették, hogy *PÜNKÖSTI Mihály* udvarában „a muszkák a gabonást fel törték”, majd „a Muszka Tiszt kezébe ki hozta az Ecclesia poharát, melyet mi NAGY Györggyel azon tiszt ortal addig kértük, míg vissza adta, mit én el vittem házunkhoz – ottan uramnak át adtam, hogy dugja el – addig, míg vagy *PÜNKÖSTI Mihály* Ur főzőjének vagy magának az Urnak vissza adhassuk.”

Elvitték négy a *PÁLFI Dénes Lókert* nevű helyen termett szénáját is.

Az összesítőben ezen két utóbbi név közül csak a *PÁLFI Dénesé* szerepelt, akinek 9-en 60 forint kártérítést kellett fizetniük. Elvitték a *KUTI Ferenc* gazdasági felszerelését is.

A románok raboltak *ZAJZON Ferenctől*: szekérrel szállították a holmit.¹⁴⁴

A jegyzőkönyvben külön pontként említették az uzoni hűtősöket:

„Rablottak még, és hűtököt meg szegve cselekedtek az akkori Uzoni Hűtősség tagjai u.m.

Biro id. *GYÖRGYBIRO Pál* (a tárgyalások kezdetén *KOSA György* volt a bíró – októberben választások voltak)

Hűtősök: *SZÓTS Antal*, *ZAJZON Antal*, *ZAJZON László*, *KOVÁTS Joseff*, *MARK Samuel* és jegyző *DANÉR Antal*”.

Ellenük felhozott vádak:

1. „Tanuk vallomásai szerint a faluba több helyekről motozás színe alatt a rablott portékákat öszve szedték, azokat a helyett, hogy mint Tisztek hozta magával a károsok kézbesítése végett Biroi zár alá tették volna... részint árverés utján nagy oltson magoknak el adták – részint ugyan magok közt fel osztották, máig is a károsok azok iránt ki nem elégitették.”

2. Korábban azt is leírták, hogy „a fennebb említett azon 7 köből ros árát, melyeket *DÁNER Márton* a muszkák parantsolatjára Szt Györgyre vitt, onnan Brassóba viendő lévén kezeke el romlása miatt vissza hozott, a hűtősség kezére vett.”

Amellett, hogy megszabták: a hűtősöknek menyi kártérítést kell fizetniük, erkölcsileg is elmarasztalták őket: „Hogy az írt személyek méltó büntetések alá vonattassanak – soha többé semmiféle hivatalra mint a ki pennájával dolgozott, és kormányozta a többieket, pennáját vesztve minden falusi belső vagy külső dologba volt elegendéstől örökre el tiltassék és ez a falu Jegyző Könyvébe be irassék”.

Végül így zárják a jegyzőkönyvet:

„Mely illetén Nyomozodási munkálattunk, hogy általunk mindenekbe a meg irtak szerént vitetett legyen végbe – arrol igaz hitünk szerint bizonyítottunk és az arrol költ munkálattunkot ki adtuk 1850 Februarius 22^{kén}

CSIA Bálint, *KÖKÖSI Károly*, *ERESZTEVÉNYI Antal*

Mind három ezen nyomozás végbe vitelire ki rendelt Biztosok.”¹⁴⁵

*

Uzoni 1848–49-es eseményeket tárgyalva, befejezőként szeretnénk felhívni a figyelmet egy adalékra. Éppen Uzonban, elsők között született meg, már a szabadságharc idején, az a gondolat, hogy e jelentős időszak minden adatát össze kell gyűjteni, hogy később meg lehessen írni e küzdelem történetét. Az uzoni pap, SÜKÖSD Sámuel 1849. április 7-én tett közzé felhívást, amelyben arra kéri a szemtanúkat, hogy tudósítsák azon eseményekről, amelyeken maga nem vehetett részt vagy nem hallhatott róluk, hogy összegezni lehessen a történeteket. Felhívásában azt írta: „A székely vitézséget eddig is kalapemeléssel említette a világ, de a közelebbi nehéz napokban különösen megdicsőítette magát nemzetünk. A história által felmutatható nagyszerű események között ahhoz hasonló, amit Háromszék a múlt decemberében mívelt csak egy sincsen.” Különösen kiemelte azt, hogy Háromszék férfiai oly körülmények között harcoltak hősiiesen, amikor már tulajdonképpen egész Erdély el volt veszve. Ezt meg kell örökíteni, hogy unokáink is emlékezzenek ezekre a napokra. A közlöket arra kérte, hogy emlékeiket legalább ezen év májusának első napjaiban közöljék Kézdivásárhelyen HANKÓ Dániellel, aki korábban a szék követe volt, Sepsiszentgyörgyön NÉMETH Lászlóval, az akkori kormánybiztossal, vagy pedig küldjék Uzonba a református lelkeshez vagyis hozzá.

SÜKÖSD Sámuel nagyszerű terve nem valósulhatott meg, mert kötelessége a harcok terére szólította, s az oroszok betörésekor a csatátéren fejezte be életét.¹⁴⁶ Szolgáljon tanulságul történetírásunk feldolgozóinak.

Irodalom

- Naptár (1849): **Magyar házi-barát. Közhasznú és gazdasági naptár 1849-ik közönséges évre.** Kassa – I. még: 1849 sző-vegközi utalásként
- ALBERT Ernő (1997): **Adatok az 1849. július–december időszak háromszéki eseményeinek ismeretéhez.** ACTA (SICULICA) – 1996. I. 227–234.
- ALBERT Ernő (1999a): **Uzon 1848 áprilisában.** Romániai Magyar Szó 1745. sz., jún. 22. Szabad szombat 23. sz. június 20–21. B és D old.
- ALBERT Ernő (1999b): **Eltűpört szabadság. Jöttek az oro-szok.** 1849. Sepsiszentgyörgy
- BEKE György (1998): **Bem tábornok segédtszje.** Székelyföld II. évf. 3. sz. márc. 100–115. old.
- BONA Gábor (1987): **Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49.** Budapest
- CS. BOGÁTS Dénes (1941): **Sepsiszentgyörgy.** In: DÁVID József (szerkesztette): **Székelyföld írásban és képb.** 265–294. Budapest
- EGYED Ákos (1981): **Falu, város, civilizáció.** Bukarest
- EGYED Ákos (1979): **Háromszék 1848–1849.** Bukarest
- EGYED Ákos (1997, 1998): **A korszerűsödő és hagyomány-őrző Erdély I–II.** Csíkszereda
- EGYED Ákos (1998, 1999): **Erdély 1848–1849 I–II.** Csíkszereda
- HERMANN Róbert (1996): **1848–1849. A szabadságharc és forradalom története.** Budapest
- JAKAB Elek (1880): **Szabadságharcunk történetéhez. Viszsaemlékezések 1848–1849-re.** Budapest
- KOVÁCS Endre (1954): **Bem József.** Budapest
- NAGY Sándor (1896): **Háromszék önvédelmi harca 1848–1849.** Kolozsvár

Jegyzet

1. JAKAB Elek 1880; NAGY Sándor 1896; EGYED Ákos 1979; 1997–1998; 1998–1999; BEKE György 1998; ALBERT Ernő 1999a, 1999b.
2. BEKE György 1998. 101. old. és SÁLvt Fond 36 Nr. act 1842. 180. lap
3. Lásd még részletesebben EGYED Ákos 1979. 37. old. és 1998. 91. old.; ALBERT Ernő 1999a
4. EGYED Ákos 1979. 56–57. old.
5. Uo. 83. old.
6. SÁLvt Fond 55. VAJNA család iratai Nr. act. 552–606. 451. lap
7. BONA Gábor 1987. 275. old
8. BEKE György 1998. 101. old.
9. BONA Gábor 1987. 275. old.
10. GÁL Sándor jelentése BATTHYÁNY Lajos miniszterelnöknek. Közli BEKE György 1998. 106. old.
11. EGYED Ákos 1979. 135. és Albert Ernő 1999b. 41. old.
12. Székely Nemzet I. évf. 174. sz. 1883. nov. 15. 3. old.
13. SÁLvt Fond 28 Nr. act 98. 35. lap
14. Uo. 8. lap
15. EGYED Ákos 1981. 105. old.

16. Uo. 113–115. old.
 17. Uő. 1979. 203. old.
 18. SÁLvt Fond 28. Nr. act. 98. 11. lap
 19. Uo.
 20. Uo. 44. lap
 21. ALBERT Ernő 1996. 229–230. old.
 22. Naptár 1849. június
 23. CSÍKMADARASI BOGÁTS Dénes 1941. 288. old.
 24. SÁLvt Fond 28 Nr. act. 98. 30. lap
 25. Uo. 15. lap
 26. Uo. 15. és 20–22. ,27. ,29. ,33. lap
 27. Uo. 35. ,38. és 40. lap
 28. Uo. 46–60. lap
 29. KOVÁCS Endre 1954. 547. old.
 30. SÁLvt Fond 28 Nr. act. 98. 20. lap
 31. Uo. 13. lap
 32. Uo. 35. lap
 33. Uo. 36. lap
 34. Uo. 12–60. lap
 35. Uo. 36. lap
 36. Naptár 1849. június
 37. SÁLvt Fond 28 Nr. act 98. 52. lap
 38. Uo. 16. lap
 39. Uo. 55. lap
 40. Uo. 18. lap
 41. Uo. 13. lap
 42. Uo. 53. lap
 43. Uo. 21. lap
 44. Uo.
 45. Uo. 152. lap
 46. Uo.
 47. Uo. 21. lap
 48. Uo. 19. lap
 49. Uo. 35. lap
 50. Uo. 31. lap
 51. Uo. 36. lap
 52. Uo. 60. lap
 53. Naptár 1849. július
 54. SÁLvt Fond 28 Nr. act. 98. 61. lap
 55. Uo. 38. lap
 56. Uo. 50. lap
 57. Uo. 36. lap
 58. Uo. 54. lap
 59. Uo. 11. lap
 60. Uo. 20. lap
 61. Uo. 32. lap
 62. Uo. 24. lap
 63. Uo. 60. lap
 64. Uo. 25. lap
 65. Uo. 36. lap
 66. Uo. 54. lap
 67. Uo. 55. lap
 68. Uo. 38. lap
 69. Uo. 14. lap
 70. Uo. 12. lap
 71. Uo. 45.lap
 72. Uo. 18. lap
 73. Uo. 53. lap
 74. Uo. 54. lap
 75. Uo. 27. lap
 76. Uo. 19. lap
 77. Uo. 25. lap
 78. Uo. 54. lap
 79. Uo. 55. lap
 80. Uo. 11. lap
 81. Uo. 12. lap
 82. Uo. 46. lap
 83. Uo. 52. lap
 84. Uo. 53. lap
 85. Uo. 18. lap
 86. Uo. 28. lap
 87. Uo. 18. lap
 88. Uo. 38. lap
 89. Uo. 18. lap
 90. Uo. 19. lap
 91. Uo. 12. lap
 92. Uo. 30. lap
 93. Uo. 13. lap
 94. Uo. 15. lap
 95. Uo. 53. és 57. lap
 96. Uo. 12. lap
 97. Uo. 13–14. lap
 98. Uo. 13. lap
 99. Uo. 18. lap
 100. Uo. 19. lap
 101. Uo. 38. lap
 102. Uo. 13. lap
 103. Uo. 14. lap
 104. Uo. 36. lap
 105. Uo. 38. lap
 106. Uo. 56. lap
 107. Uo.
 108. Uo. 11. lap
 109. Uo. 12. lap
 110. Uo. 15. lap
 111. Uo. 17. lap
 112. Uo. 27. lap
 113. Uo. 32. lap
 114. Uo. 38. lap
 115. Uo. 37. lap
 116. Uo. 151. lap
 117. Uo. 36. lap
 118. Uo. 13. és 15. lap
 119. Uo. 12–13. lap
 120. Uo. 15. lap
 121. Uo. 29. lap
 122. Uo. 55–56. lap
 123. Uo. 23. lap
 124. Uo. 15. lap
 125. Uo. 17. lap
 126. Uo. 13. lap
 127. Uo. 36. lap
 128. Uo. 52. lap
 129. Uo. 9. lap
 130. Uo. 17. lap
 131. Uo. 14. lap
 132. Uo. 15. lap
 133. Uo. 19. lap

134. Uo. 18. lap
135. Uo. 20. lap
136. Uo.
137. Uo. 35. lap
138. Uo. 13. lap
139. Uo.
140. Uo. 58. lap
141. Uo. 44. lap
142. Uo. 12–14. lap
143. Uo. 57. lap
144. Uo. 35. lap
145. Uo. 68. lap
146. HERMANN, 1996. 353. old.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötetszerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

Evenimente din Ozun (Trei Scaune), din 1848–1849

(Rezumat)

Prelegerea încearcă să îmbogățească cunoștințele referitoare la istoria pașopistă a unei comune din Trei Scaune, Ozun. Dintre cele două documente prezentate (amândouă se găsesc în Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna), primul este legat de formarea gărzilor naționale, al doilea de ocuparea localității de către ruși cu ocazia intervenției militare țariste și de urmările acesteia. Prelegerea precizează și locul acestor evenimente în seria de evenimente din 1848–1849, legate de Ozun și de Trei Scaune, fără însă a o dezbate mai pe larg cu această ocazie.

Events in Uzon During 1848–49

(Abstract)

The lecture aims to present two documents from the archives in Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe), which contain events referring to the revolution and war for independence. One of the documents point out the preparations for the battle, the way the national guard came into being, the other speaks about the entrance of the Russians and of its consequences. The lecture fits the two documents into that row of events that is linked to Uzon (Ozun, Covasna County) and Háromszék, but in this case only schematically.

